

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Sociální práce s pachateli trestných činů ve Věznici Valdice

Bc. Simona Cimbálová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. David Urban, PhD.

Praha 2019

Prague College of Psychosocial Studies

Social work with offenders in Valdice prison

Bc. Simona Cimbálová

The Master Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. David Urban, PhD.

Prague 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma "Sociální práce s pachateli trestných činů ve Věznici Valdice" jsem vypracovala samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22.7.2019.

Anotace

Tato diplomová práce přibližuje sociální práci s pachateli trestných činů ve vězeňství. V úvodní části jsou představeny základní pojmy z oboru penologie, jako je odsouzený a obviněný a trest a účel trestání. Další kapitola se věnuje pachateli trestných činů, jejich osobností a zacházení s pachateli. V poslední části teoretické části se zabývá sociální prací ve vězeňství.

Druhá polovina práce je věnována výzkumné části, která se zabývá zjištění, jaké mají odsouzení povědomí o sociální práci ve vězeňství. Dále také jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS a jak se daří s odsouzenými navázat kontakt. V poslední části výzkumu se věnuje, zda mají odsouzení zajištěné bydlení a zázemí po VTOS. Data pro zpracování výzkumné části byly získány polostrukturovanými rozhovory s odsouzenými.

Klíčová slova

odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, Vězeňská služba, trestná činnost, pachatel trestných činů, sociální pracovník ve vězeňství, , penitenciární a postpenitenciární péče

Abstract

The Diploma thesis describes social work with offenders in the prison system. The initial introduces the basic terms of Penology, such as a convicted and accused person, punishment and purpose of punishment. Next chapter deals with the offenders, their personalities and treatment of offenders. The last part of the theoretical part deals with social work in the prison system.

The second part of the Thesis is devoted to the research section, which deals with finding out what is the awareness of the convicted people about social work in the prison system. As well as, what is the relation of the convicted people to the social workers in imprisonment and how do they make contact with the convicts. The last part of the research examines whether the convicts are provided with housing and facilities after imprisonment. Data for processing the research part were obtained by semi-structured interviews with the convicted people.

Keywords

prisoner, imprisonment, prison service, crime, perpetrator, social worker in prison, penitentiary and post-penitentiary care

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Davidovi Urbanovi, PhD za odborné vedení a pomoc, kterou mi poskytl při vypracování diplomové práce.

Seznam zkratk

TČ	trestná činnost
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
VS ČR	Vězeňská služba České republiky
SARPO	souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených
PMS	Probační a mediační služba
NGŘ	nařízení generálního ředitele
VIS	vězeňský informační systém
PZ	program zacházení

Obsah

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 ZÁKLADNÍ POJMY Z PENOLOGIE	12
1.1 Penologie a viktimologie	12
1.2 Trest a účel trestání.....	13
1.3 Obviněný a odsouzený.....	14
2 PACHATELÉ TRESTNÝCH ČINŮ	16
2.1 Definice pachatele	16
2.2 Typologie osobnosti pachatele	17
2.3 Zacházení s odsouzenými	18
3 ORGANIZACE VĚZEŇSKÉ SLUŽBY.....	20
3.1 Členění vězeňské služby.....	20
3.2 Zaměstnanci Vězeňské služby.....	23
4 SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZEŇSTVÍ	27
4.1 Historie sociální práce ve vězeňství	28
Vývoj vězeňství ve světě.....	28
Vývoj sociální práce ve vězeňství v ČR	29
Historie Věznice Valdice	30
4.2 Principy a meze sociální práce ve vězeňství	31
4.3 Role sociálního pracovníka ve vězeňství.....	33
4.4 Kompetence sociálního pracovníka ve vězeňství	34
Nástupní oddíl.....	35
Další činnosti sociálního pracovníka	36
Výstupní oddělení	37
Kompetence sociálního pracovníka ve Věznici Valdice.....	37
4.5 Penitenciární a postpenitenciární péče.....	39
METODICKÁ ČÁST.....	45
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	45
5.1 Hlavní cíl výzkumu a výzkumné dílčí cíle	45
5.2 Formulace dílčích cílů	45
5.2.1 Dílčí cíl DC 1	46
5.2.2 Dílčí cíl DC 2	46
5.2.3 Dílčí cíl DC 3	46

5.2.4 Dílčí cíl DC 4	47
5.3 Zvolená výzkumná strategie	48
5.5 Volba výzkumného souboru	50
5.6 Popis organizace a průběh výzkumu	51
5.6.1 Získávání a analýza dat	53
5.7 Rizika výzkumu	54
5.8 Popis výsledků výzkumu	55
DC 1 Zjistit, jaké mají odsouzení povědomí o sociální práci ve vězeňství.	55
Zhodnocení DC1	60
DC 2. Zjistit, jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS.	61
Zhodnocení DC 2	64
DC 3. Zjistit, jak se daří s odsouzenými navázat kontakt.	65
Zhodnocení DC 3	67
DC 4. Zjistit, zda mají odsouzení zajištěné bydlení a zázemí po VTOS.	68
Zhodnocení DC 4	70
DISKUZE	72
ZÁVĚR.....	75
CITOVANÁ LITERATURA	76

ÚVOD

Pro psaní diplomové práce jsem si zvolila téma „Sociální práce s pachateli trestných činů ve věznici Valdice“. Téma jsem si vybrala na základě vlastní zkušenosti, a to proto, že ve Věznici Valdice pracuji na pozici sociální pracovníce. Cílem práce je „zjistit, jak je vnímána sociální práce ve vězeňství, v čem spočívá a zároveň, jak sociální práci využívají odsouzení ve Věznici Valdice“. Cílová skupina odsouzených mě zajímala již dříve, ale až po zkušenosti práce s uživateli drog v K-centru v Mladé Boleslavi jsem získala odvalu s touto skupinou pracovat. I v mém okolí je několik lidí, kteří se do výkonu trestu dostali ať už svojí vinou, nebo v důsledku užívání návykových látek. Vězněných osob v České republice přibývá a dost často se setkávám s velmi mladými lidmi, kteří páchají trestnou činností. Proto si myslím, že toto téma je aktuální a vzhledem k tomu, že život ve věznicích je tak trochu jiný než venku, myslím, že bude dobré tuto problematiku více rozebrat.

Teoretickou část jsem rozdělila na 4 kapitoly, které se jmenují: Základní pojmy z penologie, Pachatelé trestných činů, organizace vězeňské služby a Sociální práce ve vězeňství. V první kapitole se věnuji vysvětlení pojmů penologie a viktimologie, dále se zabývám trestem a účelem trestání, kde jsem popsala smysl trestání. V další části této kapitoly jsem se věnovala termínům obviněný odsouzený, kde jsem vysvětlila rozdíl mezi tímto pojmoslovím. V další kapitole se věnuji pachatelům trestných činů. Jako první jsem definovala, kdo se stává pachatelem a s jakými typy pachatelů se můžeme v praxi setkat. Další podkapitolu jsem věnovala zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu, kde jsem zmínila dodržování práv a povinností odsouzených. V další velké kapitole vysvětluji fungování a organizační zastoupení ve Vězeňské službě. V poslední části této kapitoly se zabývám zaměstnanci vězeňské služby, kde stručně popisují práci speciálního pedagoga, psychologa, vychovatele a v neposlední řadě i sociálního pracovníka. V poslední kapitole se více věnuji činností v oblasti sociální práce ve vězeňství. V první části zmiňuji historii sociální práce ve vězeňství ve světě a v České republice a velmi stručně i historii valdické věznice. Dále se podrobně zabývám principy v oblasti sociální práce a také mezemi, které sociální práce ve vězeňství musí čelit. Další téma je věnováno tomu, jaké role musí sociální pracovník ve vězeňství zastávat. Velkou část věnuji kompetencím sociálního pracovníka, co zastává na nástupním oddělení a dalším činností, které sociální pracovník vykonává. Pro upřesnění udávám i kompetence sociálního pracovníka ve Věznici Valdice. Poslední část z teoretické části je věnována penitenciární a postpenitenciární péči, kde

nejdříve vysvětlím samotné pojmy penitenciární a postpenitenciární péče. V posledním okruhu teoretické části se věnuji spolupráci s dalšími organizacemi a kontinuální sociální práci, která představuje navazující pomoc pro propuštěné z výkonu trestu.

Cíl výzkumné části se shoduje s cílem celé práce. Je to tedy: zjistit, jak odsouzení využívají práci sociálního pracovníka ve Věznici Valdice. Dílčí cíle jsem zvolila čtyři. První je zjistit, zda odsouzení vědí, kdo je sociální pracovník a v jakých oblastech jim může pomoci. Dalším cílem bylo zjistit, zda je pro odsouzené sociální práce ve VTOS prospěšná. Třetím cílem bylo zjistit, jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS a poslední představoval důraz na zjištění, zda se na sociální pracovníky v případě potíží obracejí. Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní výzkum, kde jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Rozhovory jsem vedla s odsouzenými z Věznice Valdice. Tuto techniku jsem si vybrala hlavně kvůli zvolenému hlavnímu cíli, kdy jsem chtěla zjišťovat odpovědi na jednotlivé otázky od odsouzených, kteří přímo řeknou, jak sociální práci vnímají. Výsledkem výzkumu by mělo být zjištění, zda je práce sociálního pracovníka ve vězeňství dostatečně využívána a zda hlavně odsouzení vědí, v jakých oblastech se mohou na sociální pracovnice obrátit v případě problému. Využití v praxi bude především takové, že sociální pracovníci ve vězeňství budou vědět, zda jsou odsouzení dostatečně informováni o možnosti využití sociálního pracovníka. Další osoby z oblasti sociální práce i veřejnosti dostanou informaci, zda je pro odsouzené sociální práce důležitá a jak se pracuje s vězni ve výkonu trestu. V rámci hlavního cíle bych chtěla zjistit, zda je sociální práce ve vězeňství z pohledu odsouzených dostatečná a zda jsou oblasti, které by odsouzení uvítali jako další námět na řešení svých problémů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY Z PENOLOGIE

V této kapitole se budu zabývat definováním základní pojmů. Popíšu termíny penologie a viktimologie. Zaměřím se na definici pojmu trest a popíšu účel trestání a v neposlední řadě i funkce trestu. Dále pak stručně vysvětlím rozdíl mezi pojmy obviněný a odsouzený.

1.1 Penologie a viktimologie

Dá se říci, že penologie je věda o výkonu trestu a jeho účincích (Černíková & Makariusová, 1997). Jak se ve svém díle zmiňuje Černíková (2008), penologie je nauka, která se zabývá trestem a trestáním. Zabývá se i jevy, vztahy a zákonitostmi, které se objevují v návaznosti na výkon trestu. Zajímá se o pachatele, hlavně o jeho zdravotní stav, sociální možnosti výchovného zacházení, a to za účelem, aby se trest stal co nejúčinnější. Zabývá se i možnostmi alternativních trestů, které by mohly být vhodné pro jednotlivé pachatele. Jak jsem již zmínila, penologie se zabývá viníkem TČ, kladen je důraz na osobnost pachatele, díky čemuž je možné stanovit co nejvhodnější program výchovného zacházení. Penologie navazuje na mnoho dalších věd, jako například na pedagogiku, psychologii, právo, medicínu, ale i sociální práci.

Oproti tomu viktimologie je věda, která se zabývá oběťmi trestných činů. Tato nauka se zajímá o lidi, kterým trestná událost v životě působí újmu, a to buď psychickou, fyzickou, materiální, nebo společenskou. Viktimologie je v současné době chápána ve dvou pojetích. Prvním pojetím je, že je to nauka vyloženě jen o obětech, kde se zkoumá osobnost a chování, které mohlo ovlivnit reakci pachatele. Základní myšlenkou tohoto pojetí je, že není možné, aby existoval trestný čin bez oběti. Důraz je kladený na to, jak moc oběť mohla ovlivnit pachatele ke spáchání trestného činu, což ale neznamená, že je vina předána na oběť. Druhé pojetí se právě více zaobírá důsledky, které mají na oběť negativní vliv. Za oběť je v tomto pojetí chápán nikoli jen účastník v trestné činnosti, ale i pozůstalí, na které situace působí stejně negativním způsobem jako na samotnou oběť (Sochůrek, Sluková, & kol., 2013).

1.2 Trest a účel trestání

Jak uvádí Černíková (2008), v každé společnosti je vytvořen systém norem, které je nutno dodržovat. V případě porušení těchto pravidel a hodnot následuje trest, což je základní výchovný prostředek. Systém sankcí v České republice je reprezentovaný trestním právem. Jedná se především o nejdůležitější hodnoty společnosti, které chrání stát. Pokud jedinec tyto pravidla nedodržuje, naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Trest, jak uvádí Novotný, je „opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolányi soudy v trestním řízení“ (1997, s. 197). Dle Sochůrka (2007) je v celospolečenském kontextu používán jako „významný obranný mechanismus před chováním a jednáním, které porušuje zavedené sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen sociálními normami, zejména právem“ (2007, s. 11).

Účel trestu je skvěle a trefně definován v zákoně č. 140/1961 Sb. v § 23, trestního zákona, který byl platný před novelou trestního zákona č. 40/2009 Sb. Účelem trestu je „chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ (1961, s. 5). Jak se zmiňuje i Černíková (2008) ve své publikaci, jde primárně o ochranu společnosti před kriminalitou. Cílem je zamezit pachatelům v další trestné činnosti a tyto činy mířené proti právům a svobodám občanů odvracet. Trest by měl na pachatele působit tak, aby změnil svůj dosavadní životní styl. Společnost musí mít na paměti, že trest je pouze způsob, jak občany chránit před důsledky trestných činů.

Adler (1991) zmiňuje funkce trestání. Zmiňuje, že trest může být zrcadlovým odrazem trestného činu, což je chápáno tak, že pachatel si uvědomuje, že za spáchaný trestný čin může být potrestán a toto přijímá. Další je teorie odstrašení, kterou shledává jako snahu odradit pachatele a společnost od další kriminality. Následuje nápravná nebo také rehabilitační funkce, která je interpretována tak, že odsouzenému by měl být poskytnut čas ve výkonu a také odpovídající zacházení k tomu, aby se mohl napravit a aby nepáchal v budoucnu další TČ. Separovat lidi páchající trestnou činností od společnosti je další funkcí, která je nazývána jako eliminační. Poslední zmiňovanou funkcí je kompenzační, která je vysvětlena jako pochopení alternativním trestů v souvislosti s ohledy na oběť. Jak je zmíněno v zákoně 169/1999 Sb. zákon o výkonu trestu odnětí svobody „trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost

osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti“ (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014, s. 14).

1.3 Obviněný a odsouzený

Je důležité rozlišit základní pojmy z trestního řádu zákon č. 141/1961 Sb. a orientovat se v označení osob, které spáchali trestný čin. Obviněný je ten, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu. Označení obviněný může být dle zákona používáno až tehdy, kdy proti dané osobě je zahájeno trestní stíhání. Pojem obviněný se dá uplatňovat od zahájení trestního stíhání až do doby, než je nařízeno hlavní líčení u soudu. Před zahájením trestního stíhání je pachatel označován za podezřelého. Od okamžiku nařízení hlavního líčení do jeho skončení je obviněný označován jako obžalovaný. Obviněný má právo argumentovat ve skutečnostech, které mu jsou dávány za vinu, ale není povinný cokoli říkat a vypovídat. Smí předkládat důkazy k jeho obhajobě a má právo určit si obhájce. Pokud obviněný nemá finanční prostředky na zaplacení soukromého obhájce, rozhodne předseda senátu o nároku na bezplatnou obhajobu. Vazba může být nařízená jen tehdy, má-li spáchaný skutek všechny znaky trestného činu a důkazy nasvědčují tomu, že skutek skutečně spáchal obviněný. Vazba smí být nařízená také z dalších důvodů, pokud je předpoklad, že by obviněný mohl uprchnout, skrývat se, vyhýbat se, působit na nevyslechnuté svědky nebo by mohl páchat další trestnou činnost. Na druhou stranu obviněný musí být z vazby okamžitě propuštěn v případě, že tyto důvody pominou. Vazba může trvat jeden až čtyři roky dle závažnosti trestného činu (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014).

Výkonem vazby se zabývá zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Tam je vyzdvihnuto hlavně to, že vazba představuje narušení lidských práv a svobod občana. Uplatňuje se především princip presumpce neviny, která říká, že člověk nemůže být považován za vinného do doby, dokud není pravomocně odsouzen a je vysloven trest. Účelem je zamezit obviněnému v jiné trestné činnosti a hlavně zajistit obviněného pro účel trestního řízení. Obviněný má svá práva, ale také povinnosti, které musí dodržovat, jako je například dodržování Řádu výkonu vazby a věznice, plnit nařízení zaměstnanců Vězeňské služby, dodržovat pravidla slušného chování apod. (Sochůrek, 2007).

Obviněný (obžalovaný) se stává odsouzeným v době, kdy nabude právní moc odsuzující trestní příkaz. Jakmile soud rozhodne o vině a je nařízeno vykonat nepodmíněný trest odnětí svobody, zašle soud nařízení odsouzenému, který je buď na svobodě, nebo je

zadržený ve vazbě. Pokud nejsou zjištěné skutečnosti, jako například, že by odsouzený mohl utéct, nebo ohrozit svou další činností ostatní obyvatele, může soud dát odsouzenému přiměřenou lhůtu k nastoupení trestu, aby měl dostatek času si zajistit své záležitosti. Pokud v této lhůtě odsouzený do výkonu trestu nenastoupí, předseda senátu nařídí, aby byl do VTOS dodán (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014). V další kapitole, která je zaměřená na pachatele trestných činů, se budu tomuto tématu více věnovat.

2 PACHATELÉ TRESTNÝCH ČINŮ

V této kapitole se budu více věnovat pachatelům trestných činů. Popíšu, kdo je pachatelem, a proč je důležité s pachateli pracovat. Budu se věnovat i typologii osobnosti odsouzených. Dále popíšu jaké má práva a povinnosti odsouzený ve výkonu trestu a jak je s odsouzenými ve výkonu trestu zacházeno.

2.1 Definice pachatele

Jak uvádí Justová (2009), všichni trestaní jsou pro společnost nejrizikovější skupinou, a to především z hlediska bezpečnosti. Proč tedy vůbec s touto cílovou skupinou jakkoli pracovat, je pro většinu společnosti nepochopitelné. Společnost si ovšem musí uvědomit, že jak uvádí Voňková a Chalupová *„ani zatčený či uvězněný pachatel nepřestává být člověkem a členem občanské společnosti, který z důvodů své sociální izolace trpí, a to bez ohledu na skutečnost, že sám dříve jinému člověku způsobil větší či menší újmu“* (Voňková & Chalupová, 1992, s. 9). Když se na tuto skutečnost takto podíváme, musím souhlasit i s tvrzením, že *„uvěznění se neliší od jiných osob strádajících z důvodu choroby nebo bídy a zasluhují si účinnou spoluúčast společnosti“* (Voňková & Chalupová, 1992, s. 9). To, že je někdo ve výkonu trestu, s sebou nese i možnost střetu s nespravedlností nebo zneužívání uvězněných. Projevuje se to hlavně v nesprávném dodržování práva a také v nelidském až brutálním chování spoluvězňů. Tyto činy bývají většinou utajeny a oběti dál zneužívány (Voňková & Chalupová, 1992).

Již Urbaniok (2003) popsal, že pachatel trestné činnosti je pro společnost nějakým způsobem „jiný“. Je chápán jako cizí, jako člověk, který je nemocný a činy, které dělá, činí právě proto, že je chorý. Proč tedy s pachateli pracovat, to je otázka, na kterou by společnost dala velice strohou odpověď. Názory by možná byly takové, že peníze by se měly spíše investovat do obětí, že je to zbytečné, protože to nepřinese žádný výsledek. Je nutno si uvědomit, že většina odsouzených jednoho dne bude propuštěna a je důležité je vést k tomu, aby se ve výkonu trestu přinejmenším jejich chování nezhoršilo. Jednoduše, aby z výkonu trestu neodcházeli ještě více nebezpeční, než v době, když pro ně trest odnětí svobody začal. Ač je to pro někoho možná nepochopitelné, tak ve věznici se i z nevinného člověka může stát kriminálník. Je tedy stěžejní toto riziko co nejvíce minimalizovat (2003 cituji podle Kujevská, 2006).

2.2 Typologie osobnosti pachatele

V literatuře se dá nalézt nespočet možností typologií pachatelů. Dle Záhorské (2007) ovšem chybí jejich systematický přehled. Můžeme se setkat s rozdělením dle biologických aspektů, kde jedna z nejznámějších je typologie německého psychiatra Ernesta Kretschmera (1888). Ten říkal, že osobnost je formována převážně vlastnostmi, které získá dědičně. Další známá typologie je z oblasti psychologie, kde osobnost bývá popisována přes jednotlivé složky osobnosti, jako jsou schopnosti, charakter, temperament, zájmy, motivace apod. Mezi nejznámější autory této oblasti patří H. J. Eysenck, který do praxe zavedl známý osobnostní dotazník PEN, který je postavený na temperamentových vlastnostech. Tento nástroj je používán i v ČR a jeho součástí je škála kriminálního sklonu.

Jak uvádí Černíková a Makariusová (1997), ve vězeňské praxi se nejvíce pracuje s typologií osobnosti pachatele, kde jsou uvedeny čtyři základní skupiny. **Prosociální typ** je skupina vězňů, kteří mají převážně kontakty mezi svými spoluvězni. Především se jedná o prvotrestané odsouzené, kteří spáchali nedbalostní trestný čin nebo osoby, které se dopustily násilného trestného činu, ale jednaly pod tlakem situace nebo ostatních osob. Nejedná se o lidi, kteří by byli součástí nějaké zločinecké skupiny, většinou nemají problém v rodinných vztazích. Co se týče dodržování pravidel ve výkonu trestu, chtějí spolupracovat a snaží se dodržovat program zacházení. Chovají se slušně k personálu vězeňské služby. Otázkou je, do jaké míry se nechají ovlivnit vězeňskou subkulturou a zda je možné se negativním vlivům výkonu trestu vyhnout. Tato skupina se skládá z jedinců, kteří jsou dobře socializovaní a je možnost využít alternativních trestů. Další kategorie představuje **antisociální typ** odsouzených, kteří se ztotožňují s kriminální subkulturou a nastavením kriminálních norem. Nemají většinou dobrý vztah se zaměstnanci věznice, ale udržují hodně kontaktů mezi ostatními vězni. Vyhýbají se lidem ze skupiny asociálních typů. Často se objevuje, že trestnou činnost páchají již jako velmi mladí, nejčastěji se jedná o loupeže, krádeže, vloupání. Jedná se o uskupení lidí, která odpovídá deviantně socializovanému jedincům. **Pseudosociální typ** je část odsouzených, pro něž je typický egoismus a osobní zisk. Vyznačují se nespolehlivostí, což může pramenit z nestálých rodinných vazeb. Většinou se jedná o jedince, kteří pocházejí z disharmonických rodin, kde se nedodržují normy společnosti. Tito pachatelé překračují zákonné normy až tehdy, když dosáhnout nějakého sociálního postavení. Probíhá u nich

socializace, ale s chybami, které právě pramení z nefungujících rodin (Černíková & Makariusová, 1997).

Poslední skupinou je **asociální typ**. Tito lidé jsou ve většině případů nepřizpůsobiví, nedodržují normy společnosti ani slušné vychování. Velice málo navazují jakékoli vztahy a to jak se spoluvězni, tak i s personálem věznice. Jedná se o odsouzené s nejdelší kriminální kariérou. Často se stává, že se do výkonu trestu vrací a recidivují. Co se týče rodinného zázemí, výchova rodičů v minulosti většinou vůbec neprobíhala, často se jedná o jedince, kteří vyrůstali v dětských domovech. Díky tomu jsou jejich sociální schopnosti vyvinuty velice málo. Nejsou schopni reálně uvažovat o budoucnosti a chovat se tak, aby pro ně další život byl lepší než dosud. Resocializace u jednotlivých skupin je vyžadována u každé v jiné míře. Je velmi důležité, jak se k situaci sám odsouzený postaví a zda bude spolupracovat, aby byl návrat do společnosti vůbec možný (Černíková & Makariusová, 1997).

2.3 Zacházení s odsouzenými

Odsouzení ve výkonu trestu mají práva a povinnosti, které musejí dodržovat. Práva odsouzených lze rozdělit na „*právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče a právo na udržování nebo případné rozšiřování sociálních vztahů*“ (Sochůrek, 2007, s. 41). Odsouzený může využívat telefon, ke kontaktu s příbuznými, mají právo na nákup potravin a mohou přijímat návštěvy. Dále mohou přijmout balíček a využívat služby odborníků vězeňské služby (Sochůrek, 2007). Je pochopitelné, že ve výkonu trestu musí odsouzený mít i povinnosti. Jedná se o některá omezující opatření a to v souvislosti se zbavením některých práv a svobod, především tedy právo na soukromí, svoboda pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství apod. Osoba ve VTOS je povinna plnit příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, musí vůči nim dodržovat kázeň. Je nutné, aby odsouzení plnili program zacházení. Pokud je to v souladu s nařízením, musí se podrobit osobní prohlídce. Další povinností je, že nesmí hrát hazardní hry, tetovat sebe i ostatní spoluvězně, sebepoškozovat se a také není z důvodu možného útěku, i z důvodu bezpečnosti, povoleno pronášet nedovolené předměty, jako jsou například drogy, alkohol, mobilní telefony, zbraně a jiné. Odsouzený, který nedodržuje povinnosti, může být za své jednání kázeňsky potrestán (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014).

Dle Černíkové a kol. (2008) se uvádí, že díky dodržování práv a povinností může být odsouzenému vytvořen program zacházení, který obsahuje několik oblastní aktivit.

Jednou z nich jsou pracovní aktivity, což představuje zaměstnání odsouzeného, ale třeba i práce pro chod věznice, jako je úklid společných prostor nebo příprava jídla apod. Dále jsou součástí vzdělávací aktivity, čemuž se věnuje Školské vzdělávací středisko a to tak, že vězňům umožňuje dokončit základní vzdělání, popřípadě se dál vzdělávat dle nabídky jednotlivých věznic. Dalšími jsou speciálně výchovné aktivity, které vedou odborní zaměstnanci včetně sociálních pracovníků. Jedná se o sociálně právní poradenství, arteterapie nebo třeba trénink zvládnání agresivity. Poslední skupinou jsou zájmové aktivity, které opět vedou odborní zaměstnanci. Jedná se o jakoukoli organizovanou činnost, která nějakým způsobem rozvíjí vědomosti a schopnosti odsouzeného. Jedná se především o sportovní aktivity nebo také třeba o vaření, rukodělné práce apod. (Černíková & kol., 2008). Programy zacházení spoluvytvářejí odborní zaměstnanci, a to psycholog, vychovatel lékař a sociální pracovník, dále se tomuto tématu budu věnovat v kapitole zaměřené na práci sociálního pracovníka ve věznicích.

3 ORGANIZACE VĚZEŇSKÉ SLUŽBY

V této kapitole se budu věnovat organizaci a členění Vězeňské služby. Budu se zabývat členěním z hlediska obsahu úkolů, dále se budu zabírat základními institucemi Vězeňské služby a zaměřím se na jednotlivé zaměstnance Vězeňské služby, a to hlavně na práci speciálního pedagoga, vychovatele a sociálního pracovníka.

Dne 1. ledna 1993 nabývá na účinnosti zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Tímto dnem zaniká Sbor nápravné výchovy, který fungoval do této doby. Nový zákon dal možnost Vězeňské službě odpoutat se od původní organizace a postupy zacházení s obviněnými a odsouzenými, které bylo do té doby znatelně poznamenání sovětským modelem nápravně výchovných táborů a vojenské organizace vězeňského sboru. Zákon přesně stanovuje úkoly Vězeňské služby a povinnosti, ale i práva zaměstnanců (Hála, 2005). „*Vězeňství je chápáno jako systém sociálních služeb, orientovaný na změnu chování vězňů v žádoucím směru, která je předpokladem pro reintegraci do společnosti*“ (Černíková & Makariusová, Úvod do penologie, 1997, s. 31).

3.1 Členění vězeňské služby

Černíková a Makariusová (1997) uvádějí, že dle hlediska obsahu úkolů se Vězeňská služba dělí na **justiční stráž**, která se stará o pořádek a bezpečnost při soudních líčeních v soudních síních a dalších místech, kde soud koná svoji povinnost. Zaměřuje se také na ochranu pracovníků soudů při soudních rozhodnutích, a to v budovách soudu, a pokud je to nutné, tak i mimo. Dále Vězeňská služba zabezpečuje organizační, ekonomickou, speciální výchovnou, zdravotnickou a jinou odbornou činnost v rámci **správní služby**, která rozhoduje ve správním řízení dle platných právních předpisů. Poslední činností je **vězeňská stráž**, která se stará o předvádění a střežení obviněných a odsouzených ve věznicích. Dále hlídá budovy Vězeňské služby a zajišťuje klid a pořádek v těchto místech (Černíková & Makariusová, 1997).

Jak je uvedeno na webových stránkách Vězeňské služby České republiky (n. d.), Vězeňskou službu řídí **ministr spravedlnosti** a skrze generálního ředitele Vězeňské služby genmjr. PhDr. Petrem Dohnalem, který je ve funkci od 1. prosince 2012 zajišťuje chod věznic. Vězeňská služba se člení na generální ředitelství, vazební věznice, věznice a tzv. účelové zařízení vězeňské služby, což je Akademie vězeňské služby a zotavovny.

Ministr řídí a kontroluje Vězeňskou službu. V čele působí **generální ředitel**, který plní funkci ústředního orgánu státní správy pro vězeňství. Generální ředitelství metodicky vede a monitoruje činnosti jednotlivých věznic v České republice. Dále se zabývají vyřizováním stížností ze stran vězňených osob i zaměstnanců Vězeňské služby, zpracovává návrhy na vnitřní předpisy jednotlivých věznic. Odbory generálního ředitelství připravují podklady pro jednání generálního ředitele a vyhotovují odborné písemnosti. Generální ředitelství se zabývá především úkoly koncepčního, metodického, kontrolního a odborného charakteru (Černíková & Makariusová, 1997).

Základními institucemi Vězeňské služby jsou **vazební věznice** a **věznice pro výkon trestu odnětí svobody**. Ve vedení každé věznice je ředitel, který nese plnou odpovědnost za naplnění účelu vazby a trestu odnětí svobody. Vazební věznice jsou věznice, určené k výkonu vazby. Zajišťují, aby byl naplněn účel stanovený zákonem. To je zabránit maření výkonu trestního stíhání nebo případnému pokračování v páchání další trestné činnosti. Je zajištěno, aby vazba byla realizována pouze nezbytným omezením. Ve **výkonu vazby** je obviněným ve zmírněném režimu umožněn volný pohyb mezi ostatními, což vede k lepší adaptaci na daný prostor. Celkově toto obviněným pomáhá při zmírnění psychické zátěže v době po zatčení. V normálním režimu obvinění se závažnějšími trestnými činy nebo z jiných důvodů jsou umístěni do cel. Do **věznic**, kde se vykonává trest odnětí svobody, jsou odsouzení umísťováni dle závažnosti trestného činu, chování a dalších aspektů. Trest odnětí svobody je realizován v souladu se zákonem 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a dalších předpisů (Černíková & Makariusová, 1997).

V současné době je v České republice přibližně 22 tisíc vězňených osob. Z toho necelých 20 tisíc jsou muži a přibližně 1600 žen, skoro 90 mladistvých a asi 1800 cizinců. Na všechny tyto vězňené osoby dohlíží asi 11 tisíc zaměstnanců Vězeňské služby, což jsou příslušníci strážní a dozorcí, ale také další zaměstnanci. V České republice je 10 vazebních věznic, 2 detenční ústavy pro odsouzené s psychiatrickým nebo sexuologickým onemocněním a 25 věznic pro výkon trestu odnětí svobody (Kramer, 2018).

Dle Popelky (2011) je vězeňský systém „*uspořádaný celek, zahrnující obecné a zvláštní podmínky vězení ve veřejném zájmu, které jsou upraveny zákonem a prováděcími právními předpisy. Jeho charakter je určen sociální funkcí vězeňství se zřetelem na státní zřízení*“ (2011, s. 10). Razsková a Hoferková (2013) uvádějí, že se věznice dle vnějšího střežení člení na věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou a dále věznice pro mladistvé. Vnější střežením se chápe především střežení obvodu věznic, bezpečné provádění eskort, hlídání vstupů a vjezdů do věznice a zabránění průniku zakázaných a nebezpečných předmětů.

Vnitřní bezpečnost je definována jako použití detekčních a jiných technických zařízení. Dohromady to zajišťuje aktivní vytváření příznivé atmosféry ve věznicích.

Dle zákona 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody se věznice s ostrahou dále klasifikují podle stupně zabezpečení na oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. Soud rozhoduje o tom, do jakého typu věznice (s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou) bude odsouzený zařazen. Poté generální ředitelství vězeňské služby ve spolupráci s ředitelem věznic určuje, do jakého stupně zabezpečení bude odsouzený zařazen v rámci věznice, do které ho soud přiřadil. Do oddělení se zařazují dle určitých aspektů jako je vnější riziko (jak je odsouzený nebezpečný pro společnost, a to v souvislosti s trestným činem, který spáchal) dále se bere v potaz i vnitřní riziko (jak je odsouzený schopen absolvovat výkon trestu, zda bude nebezpečný pro zaměstnance Vězeňské služby, zohledňuje se povaha trestné činnosti, zda má odsouzený nějaká ochranná opatření a pokud se jedná o recidivistu, jestli měl v minulém VTOS problémy). V České republice se umísťují ve výkonu trestu zvlášť muži a ženy, dále se oddělují osoby s infekčním onemocněním (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014).

Dále se rozděluje mladiství od dospělých, recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé. Odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, dále také trvale pracovně nezařaditelní. Zohledňují se i osoby s poruchami duševními, poruchami chování a s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí. Početnou skupinu tvoří i velmi nebezpeční trestanci, kteří byli odsouzeni k výjimečnému trestu, nebo proti kterému je vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu. Jedná se i o osoby, které se v posledních pěti letech pokusily uprchnout, nebo tento čin dokonali. Za velmi nebezpečné se dá pokládat i osoba, u které lze důvodně předpokládat, že ohrozí bezpečnost jiných osob (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014).

Všichni civilní zaměstnanci i příslušníci Vězeňské služby jsou před výkonem povolání seznámeni s právními normami, kterými se Vězeňská služba řídí. Hlavním předpisem je zákon o Vězeňské službě a justiční strážích č. 555/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. VS ČR se opírá o právo hmotné, které upravuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Tento zákon určuje, která nelegální jednání jsou trestnými činy. Dále se řídí předpisy jako je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně souvisejících zákonů a v neposlední řadě zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Dalšími důležitými předpisy jsou vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se

vydává řád výkonu vazby a vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobod (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014).

3.2 Zaměstnanci Vězeňské služby

Mařádek ve své publikaci z roku 2005 uvádí, že se Vězeňský personál dělí do tří skupin:

„I. vedoucí pracovníci,

II. vězeňský personál v přímém výkonu služby,

III. administrativně – technický personál a personál služeb“ (Mařádek, 2005, s. 120 a 121).

V každé věznici jsou tedy pracovníci vedení věznice. Hlavou je ředitel věznice a jeho zástupci. Dále pak vedoucí každého oddělení, který se stará o chod a je přímým nadřízeným všech příslušníků a zaměstnanců svého oddělení. Jedná se o vězeňskou a justiční stráž, výkon trestu, zdravotní, správní, ekonomické a personální oddělení. Dále také logistika a prevence a stížnosti. Početnou skupinou jsou tzv. výchovní pracovníci (vychovatelé a dozorcí) a také specialisté (psychologové, speciální pedagogové, vychovatelé, učitelé ve školských vzdělávacích střediscích a také sociální pracovníci). Další skupinou jsou duchovní, kteří jsou buď kaplani zaměstnaní pod Vězeňskou službou, nebo externí pracovníci, kteří do věznic docházejí v určité dny. O zdraví odsouzených se stará zdravotní personál (lékaři, zdravotní sestry) o finance a další nezbytnosti zajišťují personalisté, ekonomové, logistickí a správní pracovníci. Důležité je i oddělení prevence a stížností a nezanedbatelně významnou skupinou jsou i strážní pracovníci a eskortní služby (Sochůrek, 2007).

Co se týče dress codu, v uniformách pracují příslušníci, což jsou dozorcí a strážní. Dalšími pracovníky jsou tzv. civilisti, což jsou osoby, které jsou ve výkonu zaměstnání v civilním oblečení (např. vychovatelé, pedagogové, sociální pracovníci, pracovníci ekonomického, správního a personálního oddělení a další). Tito zaměstnanci se řídí zákoníkem práce. Každý zaměstnanec má v náplni práce úkoly, které by měl vykonávat (Sochůrek, 2007).

Speciální pedagog

Dle NGR 5/2016 o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence je speciální pedagog odborný zaměstnanec, který se zabývá tvorbou programu zacházení.

Odborně řídí práci vychovatelů. Zaobírá se výkaznictvím a počtem odpracovaných hodin za daný měsíc. Dále vede evidenci čerpání dovolených. Speciální pedagog odpovídá společně s dalšími zaměstnanci za zacházení s odsouzenými. Zabývá se rozdělením činností ostatních pracovníků týmu s ohledem na zachování zásad vnější a vnitřní diferenciaci odsouzených. Provádí diagnostiku v oblasti pedagogiky a zpracovává z této oblasti posouzení. Zpracovává přehled jednotlivých aktivit programu zacházení v rámci jednoho týdne nebo měsíce. Dohlíží na dodržení času a místa realizace aktivity. Stejně jako ostatní pracovníci vede minimálně jednu aktivitu programu zacházení, a to z oblasti speciálně výchovných aktivit. Účastní se porad s vedením věznice. Provádí pohovory s odsouzenými na jejich žádost nebo z vlastní iniciativy. Poskytuje pedagogickou podporu a individuální pedagogickou péči odsouzeným v krizových stavech. Podílí se i na řešení mimořádných situací a navrhuje řešení z pedagogického hlediska (NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence, 2016).

Psycholog

Je stejně jako speciální pedagog odborný zaměstnanec, který se zabývá psychologickou péčí o odsouzené. Dle potřeby psychologicky diagnostikuje a zpracovává jejich psychologické posouzení, společně s doporučením pro sestavení programu zacházení. Vede minimálně jednu aktivitu z programu zacházení. Vede individuální pohovory na podnět odsouzených, ostatních zaměstnanců nebo i z vlastní iniciativy. Zaobírá se změnami chování odsouzených, pokud je to nutné navrhuje umístění do krizového oddělení nebo třeba na oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Poskytuje psychologické poradenství, pomoc, popřípadě péči, formou individuální nebo skupinové psychoterapie. Podílí se i na vytipování zvlášť nebezpečných odsouzených, u kterých hrozí napadení či ohrožení ostatních. Stejně jako speciální pedagog se podílí na řešení mimořádných situací a navrhuje řešení z pedagogického hlediska (NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence, 2016).

Vychovatel

Základním úkolem vychovatele je výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost. Všechny tyto oblasti by měly vést k celkovému rozvoji osobnosti odsouzeného. Vychovatel je odborně řízen speciálním pedagogem. Osobně je v kontaktu se svěřenými odsouzenými, zná jejich sociální vazby a skupinovou atmosféru na celách. Vede jejich osobní karty, kam provádí průběžně zápisy. Dbá na kázeň, pořádek v celách a snaží se odsouzené motivovat k hygienickým návykům a k celkové estetické úpravě. Podílí se na výběru vhodných odsouzených k nástupu do práce. Je dalším článkem, který se podílí na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí. Má přehled o počtu lidí na jednotlivých celách. Zajišťuje kontrolu korespondence, zprostředkovává vyřizování žádostí o přemístění a stížností. Pravidelně navštěvuje pracoviště svěřených odsouzených, s cílem kontrolovat pracovní kázeň. Na nástupním oddělení realizuje poučení o právech a povinnostech odsouzených, seznamuje je s vnitřním řádem věznice a poučuje o dalších bezpečnostních opatřeních, hygienických zásadách apod. (NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence, 2016).

Sociální pracovník

Je odborný pracovník Vězeňské služby, který připravuje informace pro zpracování sociální anamnézy. Podílí se na tvorbě programu zacházení, spolupracuje s dalšími subjekty v rámci kontinuální sociální práce. Navazuje kontakt s neziskovými organizacemi a jinými státními subjekty jako jsou OSPOD, Česká správa sociálního zabezpečení, PMS, sociální kurátoři apod. Navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami odsouzeného s cílem udržení kontaktu a řešení nepříznivých sociálních situací. Stejně jako ostatní pracovníci se zúčastňuje porad oddělení výkonu trestu. Vypracovává sociální posouzení a diagnózu s doporučením pro sestavení programu zacházení. Sociální pracovník vede aktivity, a to převážně z oblasti finanční gramotnosti a sociálního poradenství s cílem naučit odsouzené sociálním dovednostem (NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence, 2016). „*Sociální pracovník věznice zajišťuje odsouzenému právo na poskytování sociálního poradenství, pomoci a podpory v rozsahu stanoveném zákonem upravujícím poskytování sociálních služeb*“ (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014, s. 300). V rámci individuálních pohovorů má sociální práce

ve věznicích charakter sociální terapie, kde se probírají témata jako je bydlení, vztahy s blízkými osobami, výživné, ale i nálada, problémy apod. (NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence, 2016).

Černíková a Makariusová (1997) uvádějí, že sociální pracovník pomáhá odsouzenému orientovat ve svých sociálních vztazích. V rámci pohovorů komunikuje s odsouzeným o tom, kde bydlel před VTOS. Vede odsouzeného k pozitivnějšímu postoji ke společnosti, a to hlavně k dodržování norem a hodnot ve společnosti. Napomáhá řešit sociální situace před spácháním trestného činu i během výkonu trestu odnětí svobody. Tyto aspekty vedou k možnosti využití obsahu penitenciární a pospenitenciární péče. Cílem je připravit odsouzeného na život ve společnosti tak, aby dokázal předcházet regresivnímu chování. Na trestnou činnost pachatele se dá pohlížet jako na sociální selhání. A to hlavně proto, že jedinec není schopen respektovat pravidla a normy společnosti a tyto předpisy porušuje. Sociální pracovník na základě zjištěných informací sestavuje resocializační plán, který je individuální pro každého odsouzeného.

Sociální pracovník má za úkol získávat a ověřovat poznatky, které jsou důležité pro sepsání sociální anamnézy. Ta obsahuje rodinnou a sociální situaci, vztahy v rodině, dosažené vzdělání, dosažení míry sociální zralosti. Dále se zajímá o styl výchovy a její vliv na další život odsouzeného. Kromě toho se zabývá tím, jakým způsobem odsouzený řeší náročné životní situace a zjišťuje faktory, které ovlivnily jeho sociální vývoj. Pak komunikuje se sociálními kurátory a dalšími organizacemi, které spolupracují s odsouzenými v době výkonu trestu i po něm. Nejdůležitější částí práce sociálního pracovníka je vytváření předpokladů pro navázání příznivých sociálních vztahů v rodině i blízkých osob. Učí odsouzené pozitivní rozvoj sociálních dovedností s cílem vytvořit podmínky pro snadnější přestup z výkonu trestu do společnosti (Černíková & Makariusová, 1997).

4 SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZEŇSTVÍ

V této kapitole se budu věnovat samotné sociální práci ve vězeňství. Nejdříve obecně definuji obor sociální práce a uvedu, jakými legislativními předpisy se sociální práce ve vězeňství musí řídit. Stručně zmíním formování sociální práce ve vězeňství z historického pohledu a budu se věnovat principům a limitům sociální práce. Definuji role sociálního pracovníka ve vězeňství a popíšu jeho kompetence. V poslední kapitole se budu věnovat jednotlivým činnostem sociálního pracovníka ve Věznici Valdice.

Pro sociální práci neexistuje jednotná definice. Je to z důvodu toho, že tato disciplína v sobě obsahuje několik dalších oblastí jako je psychologie, právo, sociologie, sociální politika, a proto není jednoduché jednotnou definici sestavit. Cílem sociální práce je pomoci klientovi odstranit problémy, které není sám schopen vyřešit, popřípadě ho nasměrovat tak, aby si se situací lépe poradil. Jak uvádí ve své knize Mühlpachr (2004) sociální práce zahrnuje jak činnosti zabývající se odstraněním nedostatků, tak i předcházení vzniku těchto nedostatků, tedy preventivní činnost. Pro porovnání uvedu několik definic od uznávaných odborníků z oblasti sociální práce. Sociální práce z pohledu Mühlpachra chápána jako činnosti, *„jejichž účelem je přímé a na člověka, nebo jeho rodinu bezprostředně působící úsilí k zachování celistvosti člověka, tj. úsilí o zachování jeho vztahu ke společnosti, k nejbližšímu prostředí, ke vzdělání, k práci apod.“* (Mühlpachr, 2004, s. 28). Jiná definice říká, že sociální práce je chápána jako *„porozumění pro potřeby druhých a schopnost pomáhat lidem tak, aby se na naši pomoci nestali závislí, aby neztratili schopnost pomáhat si vlastními silami“* (Matoušek & kol., Základy sociální práce, 2001, s. 192).

Sociální práce ve vězeňství a následná péče po výkonu trestu se řídí několika stěžejními legislativními předpisy. Jedná se především o zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody dále č. 140/1961 Sb., trestní zákon pak zákon č. 101/2001 Sb., o ochraně osobních údajů a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Pochopitelně se sociální pracovníci zavazují i dodržování lidských práv z Listiny základních práv a svobod u odsouzených. Dalšími předpisy, kterými se sociální práce řídí, jsou Etický kodex sociálních pracovníků, vnitřní předpisy Vězeňské služby a některé metodické listy.

4.1 Historie sociální práce ve vězeňství

V této kapitole velmi stručně popíšu vývoj vězeňství ve světě. V další části se budu zabývat vývojem sociální práce ve vězeňství v České republice a v poslední části zmíním historii věznice Valdice.

Vývoj vězeňství ve světě

V této kapitole velmi stručně popíšu historický vývoj trestu a trestání ve světě. V průběhu dějin lidstva společnost usiluje o boj proti trestné činnosti. Jak uvádí Kýr od vzniku trestního práva „vedli filozofové a právníci spor, zda účelem trestu má být zastrašení samotného pachatele trestného činu a jeho následné odrazení od dalšího provádění trestné činnosti nebo zda má varovat i ostatní členy společnosti před pácháním trestné činnosti“ (2005, s. 20). Během formování vězeňství se postupně přecházelo z velmi krutých trestů, jako bylo ve středověku mučení, otroctví, nebo třeba smrt hladem k humanizaci trestů. Jednu z velmi významných rolí ve změně pojetí trestu sehrálo v druhé polovině 18. století uvěznění Johna Howarda. „Howardovy myšlenky jsou právem považovány za první moderní kriminálně pedagogický program. V něm jsou uvedeny požadavky na diferenciaci vězňů dle pohlaví, věku a provinění“ (Kýr, 2005, s. 20). Snahy Howarda byly zaměřené převážně na zdravotní zajištění, kontroly úřadů nebo i třeba vyučování vězňů a další aktivity. Díky jeho pokusům vzniklo první státní vězení v Millbanku, kde byli vězni uzavřeni na celách. Prostředí bylo světlé a prostorné, díky tomu se začali podmínky vězňů řešit v Německu a ve Francii, kde se o tuto problematiku zajímala především církev (Kýr, 2005).

Dle Černíkové & kol. (2008) a přelomu 18. a 19. století v USA začaly fungovat dva typy věznění, a to Pensylvánské, kde byli vězni v úplně izolaci a díky tomu nemohli ani pracovat. Cílem bylo, aby se vězni neovlivňovali a negativně na sebe nepůsobili. Dopadem úplné izolace vyústilo v rozvoj duševních nemocí, proto se od tohoto způsobu po několika letech odstoupilo. Druhým typem bylo Auburnské (soustava mlčení) vězení. V tomto vězení byly cely pro jednotlivé vězně. Ve dne pracovali při zachovávaní úplného mlčení, v noci byli izolováni na celách. Pro budoucnost vězeňství je důležité dělení vězňů do kategorií: na nejtěžší zločince, ty, kteří se dají zvládnout a ostatní. Vzhledem k tomu, že trestná činnost neustále stoupala, byla nutnost hledat další možnosti působení na zločince. Od poloviny 19. století byl vyvíjen tlak na požadavek zaměřený na znovuzачlenění odsouzených do společnosti. Na základě této potřeby vznikají progresivní systémy, kde

smyslem je, že vězni by během trestu měli přecházet z přísnějšího režimu do mírnějšího v návaznosti na zlepšení jejich chování. Koncem 19. a začátkem 20. století se znovu zdokonaluje systém trestu odnětí svobody. Rozšiřuje se především výchovný obsah, a to o možnosti vzdělání pro odsouzené, zavádějí se aktivity volného času. Do činností jsou zapojeni pedagogové, psychologové, lékaři, psychiatři, kriminologové. Po druhé světové válce se ve vězeňství objevuje snaha ujednotit zacházení s vězni (Černíková & kol., 2008).

V roce 1955 jsou přijata Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni *„Pravidla z roku 1955 navazují na Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod vyhlášených valným shromážděním OSN v roce 1948. V roce 1975 byla Valným shromážděním OSN přijata Úmluva proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání“* (Kýr, 2005, s. 23).

Vývoj sociální práce ve vězeňství v ČR

Na našem území se sociální práce postupně formovala již od středověku, ale až během 20. století se sociální práce *„stala společenskovědní disciplínou i oblastí praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů“* (Matoušek, 2008, s. 11).

Nejprve se o potřebné starala církev, kdy byly zakládány chudobince a tzv. špitály. Od 18. století se do popředí dostávaly snahy budovat azylová zařízení a byla podporována i ústavní péče. V době industrializace narůstal problém žebroty a kriminality. Velmi zásadní záležitostí byla nedostatečná péče o mladistvé páchající trestnou činnost, a to hlavně z důvodu neexistujících ústavů a dalších institucí. Teprve industrializace vedla k novým formám sociální práce. V Československu bylo cílem pomoci především skupinám obyvatel, jako byli váleční veteráni, invalidé, pozůstalí vojáků, také nezaměstnaní a nemajetní. Vzhledem k velkému počtu osob potřebující pomoc, vznikalo množství dobrovolnických organizací (Matoušek & kol., 2007).

Co se týče sociální práce ve vězeňství, ta byla ovlivněná politickou situací naší republiky. V roce 1918 převzala Československá republika vězeňství ve špatném stavu. První pozitivní výsledky z let 1918 – 1938, především se jednalo o lepší zacházení s odsouzenými, kde se přešlo k výchovnému působení na vězně. Rozvoj znehodnotila druhá světová válka a události po roce 1948. V době kdy, vězeňství spadalo pod Ministerstvo národní bezpečnosti a poté Ministerstva vnitra, bylo cílem zaměstnat odsouzené a využívat jejich pracovní síly (Voňková & Chalupová, 1992).

Teprve s přijetím zákona 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody dovolil, aby s odsouzenými pracovali odborníci, jako jsou vychovatelé, pedagogové a sociální pracovníci. Bohužel se spolupráce těchto odborných zaměstnanců a funkcionářů neselektovala s ohlasy. I sociální pracovníci byli zvyklí na rozkazy a přesné metodické postupy dané náčelníkem Sboru nápravné výchovy. Ovšem je důležité zmínit, že vše bylo ovlivněno komunistickým režimem a jen málokdo měl odvahu se vzepřít tomuto režimu (Voňková & Chalupová, 1992) Předpokladem bylo, že bude odstraněna nezaměstnanost, rozdíly mezi společenskými třídami a problémy, které z toho vyplývají. Sociální práce se díky tomu stala nechtěnou v celém systému sociálního zabezpečení. Veškeré instituce převzal od církve stát. Teprve v polovině 60. let 20. století je sociální práce opět uznávaná jako odborná disciplína. Rozšiřovaly se odbory péče o pracující. Cílovými skupinami se stali mladiství, svobodné matky, bylo usilováno o to, aby se pracovalo s alkoholiky a třeba i lidi propuštěné z výkonu trestu. Problémem byl nedostatek sociálních pracovníků pro nepřizpůsobivé jedince, pro vězeňství a další oblasti (Matoušek & kol., 2007).

Reformu přinesl rok 1989, kdy po pádu totalitního režimu vězněné osoby chtěli dosáhnout spravedlnosti v justičních omylech. Výsledkem byly vzpoury „*české vězeňství počátku devadesátých let prostoupeno tísnivou atmosférou spojenou s morálním a profesním rozkladem vězeňského personálu, který již nemohl aplikovat předchozí militantní, represivní praxi a současně mnohdy nebyl schopen přijmout moderní penologické poznatky*“ (Hála, 1999, s. 37). Po amnestii byl velký problém vězněné osoby začlenit do společnosti a výsledkem byl nárůst bezdomovectví, prostituce ale i migrace na Západ. Nutností bylo hledat účinné metody a deinstitucionalizace sociálních služeb. Sociální práce je obor, který se neustále formuje, a to ve všech oblastech a nikdy nebude jednoznačné a konečné, jak se kterou cílovou skupinou pracovat. Stejně tak se vyvíjejí metody ve vězeňství, kde se objevují stále nové oblasti k řešení (Matoušek & kol., 2007).

Historie Věznice Valdice

Jak uvádí John (2007), Věznice Valdice se nachází nedaleko města Jičína. Historie samotné valdické věznice se datuje již od roku 1627, kdy Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna nechal postavit tehdejší kartuziánský klášter. Klášter byl dostaven v roce 1664 a využívalo ho 11 mnichů, převor a prokurátor. V roce 1782 byl zrušen řád kartuziánů za vlády Josefa II. Mniši museli klášter opustit a majetek byl rozprodán v dražbách. Teprve v roce 1856 bylo rozhodnuto, že bývalá kartuzie bude přestavěna na věznici pro trestance odsouzené za nejtěžší činy a na doživotí. V roce 1857 zřídil mužskou trestnici pro těžké

provinilce hrabě Ferdinand z Trautmannsdorfu. V tom samém roce bylo do věznice přivezeno několik trestanců z trestnice Špilberk u Brna, mezi nimiž byl i známý loupežník Babinský. Od té doby byl původně kartuziánský klášter využíván jako věznice. V dalším století bylo nutné provést rozsáhlé stavební úpravy, které se týkaly především přestavby původní vstupní brány, vystavění pracovišť pro trestance nebo výstavba ubytoven pro personál věznice. Na konci 19. století ve věznici pracovalo 20 milosrdných sester, které se staraly o zaopatření vězňů, kterých v té době bylo kolem 800. Vězni měli povinnost pracovat a pomáhat při chodu věznice. Pomoc milosrdných sester skončila v roce 1868, v té době se počet vězňů snížil na přibližných 300 trestanců. Objekt věznice už v té době sloužil těm nejtěžším trestům a tato skutečnost zůstala zachována do dnes. Valdická věznice se stala jednou ze dvou československých trestnic pro nepolepšitelné vězně (John, 2007).

Jednalo se o trestance, kteří byli odsouzení třikrát za stejný zločin a neměli snahu svoje jednání nijak změnit. V roce 1928 bylo ve trestnici 35 doživotně odsouzených trestanců z celkového počtu asi 430 vězňů. O takový počet odsouzených se staralo asi 95 dozorců. V roce 1938 byl ve věznici zřízen Ústav pro choré a mladistvé trestance ve Valdicích. V letech fašistické okupace byla část věznice využívána jako vyšetřovna gestapa. Zbývající objekty sloužili jako výkon trestu. V době II. světové války se příslušníci angažovali v protifašistickém odboji. Někteří dozorcí byli odhaleni a odvedeni do koncentračních táborů, kde pět jich nepřežilo. Až do roku 1990 byla věznice využívána pro odsouzené převážně s vysokými tresty. Všichni byli v té době zaměstnáni. Ve věznici se v té době nacházelo více než 2700 vězňů (John, 2007).

Počet se snížil po amnestii prezidenta, a to na počet přibližně 500 trestanců. Bohužel se postupem času věznice znovu naplnila a již v roce 2011 dosáhl počet vězňů k číslu 1200. V roce 2013 proběhla další amnestie, po níž zbylo ve věznici přibližně 960 odsouzených. V současné době se ve věznici Valdice nachází přibližně 1050 odsouzených ve zvýšené ostraze a ostraze a z toho 17 odsouzených na doživotí (Vězeňská služba České republiky, 2019).

4.2 Principy a meze sociální práce ve vězeňství

Sociální práce ve vězeňství je důležitá hlavně z důvodu komunikace s odsouzeným. Rozhovory jsou hlavním nástrojem spolupráce. Během kontaktu s odsouzeným musí být sociální pracovník obezřetný. Je důležité být trpělivý, vážný, korektní a pokud možno empatický (Klykorková, 2008).

Nezbytné je s odsouzeným mluvit jeho jazykem, to znamená používat co nejjednodušší mluvu, aby chápal podstatu rozhovoru. Spousta odsouzených je zvědavých a ptají se na informace ze soukromého života pracovníka, v tomto případě je nutné být profesionálem a své osobní informace si chránit. Je nutné dodržovat princip zákonitosti, kdy je nezbytné dodržovat zákon a pokud má odsouzený dle legislativy na něco nárok, musíme mu vyhovět. Je potřeba s odsouzeným jednat důstojně, což je interpretováno jako nezesměšňovat a neponižovat. Sociální pracovník si během rozhovorů musí dávat pozor i na celkové vystupování, jako je udržování hranic, nenechat se manipulovat a klást důraz na vhodné oblékání, líčení i účes. Nejdůležitější je při pohovorech bezpečnost pracovníka (Klykorková, 2008).

Rada Evropy v Doporučení Rec (2003) uvádí zásady zacházení s odsouzenými, které jsou použitelné nejenom v sociální práci. Zásada individualizace klade důraz na zohlednění individuality vězňů. Každý má jiné vlastnosti, chování i kriminální kariéru, proto je důležité s každým odsouzených jednat individuálně a stanovit program zacházení přímo na míru. Plán by měl obsahovat konkrétní potřeby, problémy a situaci vězně. Individuální práce přispívá k účinnějšímu výkonu trestu a tedy i možné reintegraci do společnosti. Druhá zásada je normálnost, což je prezentováno jako snaha, aby byl výkon trestu co nejvíce připodobněný realitě života. Odsouzený musí vědět, že má povinnosti a že požadavky, které po něm vyžadují pracovníci vězeňské služby, jsou jen zlomkem toho, co budou muset zajistit po výkonu trestu. Je nutné je vést k tomu, že mimo VTOS za ně nikdo základní, každodenní požadavky nevyřeší a budou muset jednat sami. Třetí je zásada odpovědnosti, která říká, že VTOS vede odsouzené k tomu, aby byli odpovědní za své jednání a měli prostor pro to, se sami rozhodnout. Možnost odpovědného plnění závazků a rozhodnutí vede v budoucnu k odpovědnějšímu postoji k životu. Bohužel se objevují odsouzení, kteří tuto zásadu nepřijímají. Neustále čekají, že za ně někdo rozhodne a problém vyřeší. Cílem je naučit je tomu, že nést odpovědnost za sebe je nutné pro to, aby mohli naplnit odpovědnost za druhé, například za své děti. Další je zásada reintegrace, která říká, že obsah výchovné funkce musí mít smysl a měla by vést k reintegraci odsouzeného. Cílem je naučit odsouzené „*plnit všechny základní povinnosti občana společensky akceptovatelným způsobem*“ (Rada Evropy (2003) cituji podle Černíkové & kol., 2008, s. 149). O dost jednodušeji se dá tato zásada naplnit u odsouzených se sociálním zázemím, kteří mají dokončené nějaké vzdělání a pokud jsou si vědomy svých problémů a hodlají s nimi pracovat (2003 cituji podle Černíková & kol., 2008).

Dle Klykorkové (2008) má sociální práce ve vězeňství i své meze. Zásadní je nejasný rozsah kompetencí. Stěžejní právní předpis je pro sociálního pracovníka stejně jako pro jiné pracovníky zákon o výkonu trestu odnětí svobody, ale také se řídí podle dalších vnitřních předpisů, které se dost často překrývají s činnostmi jiných pracovníků. Markantní je to v oblasti financí, kde odsouzení uplatňují požadavky na sociální pracovníky i přesto, že je to práce ekonomického oddělení. Co se týče financí, sociální pracovník navrhuje vyšší částky, kterou odsouzený dostane na konci trestu na jízdné a cestovné, pokud nemá vlastní finanční prostředky. Dalším problémem bývá u krátkých trestů neadekvátní čas na některé administrativní úkony a nedostatečná zpětná vazba. Někdy se stává, že odsouzený má tak krátký trest, že není možné vyřídit všechny potřebné požadavky, jako je například vyhotovení dokladu totožnosti. V takových případech, je odsouzený informován, jak žádat o nový průkaz totožnosti po výkonu trestu nebo se osloví sociální kurátor a ten je v této činnosti nápomocen. Problémem je zpětná vazba, kdy není jisté, zda se odsouzený vrátil k běžnému životu, nebo zda páchá opět trestnou činnost. Tuto skutečnost sociální pracovník zjistí až tehdy, kdy se odsouzený vrátí opět do výkonu trestu. Posledním limitem, který zmíním z pohledu sociálního pracovníka, je stejně jako v jiných oblastech syndrom vyhoření. S tímto se dá pracovat jedinečně zřízením supervize a využíváním jiných nabídek pro trávení volného času. Z hlediska zaměstnavatele je pochopitelné dodržování bezpečnosti při práci. Limitem se to stává v případě řešení osobních problémů odsouzených ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou, kdy u pohovoru musí být neustále přítomen dozorce. Odsouzený v některých případech nemusí být tak otevřený, jak by bylo potřeba pro výkon sociální práce. Dalším problémem je velký počet odsouzených na jednoho sociálního pracovníka. Tento problém se odráží v celkové přeplněnosti věznic, kdy je nelehké vhodně ubytovávat odsouzené, to jsou poté nespokojení a projevuje se to na jejich chování a náladě, což celkově ztěžuje práci odborných zaměstnanců (Klykorková, 2008).

4.3 Role sociálního pracovníka ve vězeňství

Jak jsem již zmiňovala, sociální práce je obor, který zahrnuje několik různých disciplín. Nejen tímto je sociální práce složitý obor. Sociální pracovník je člověk, který zastává při své činnosti hned několik rolí, které se navzájem prolínají. Je důležité si uvědomit, že u každé cílové skupiny, sociální pracovník zastává jiný přístup, tudíž vykonává jinou roli.

Podle Mühlpachra (2004) je sociální pracovník **pečovatel**. Tato role zastává činnosti, kdy pracovník pomáhá klientům v běžných činnostech, a to hlavně z důvodu, že nejsou schopni tyto aktivity vykonávat sami z důvodu nemoci, postižení nebo jiné neschopnosti. Tyto služby jsou poskytovány buď v přirozeném prostředí klienta, nebo v pobytovém zařízení. Dále je sociální pracovník **zprostředkovatel**, který získává kontakty na sociální zařízení pro své klienty, kteří jsou ve většině případů málo informovaní o možnostech sociálních služeb a jiné pomoci. Sociální pracovník je i **učitel sociální adaptace**, tedy pomocník klientům rozpoznat nepříznivé chování klienta a řešit jejich aktuální problémy. Dále je **případový manažer**, který se zabývá službami a koordinuje je tak, aby byly co nejvíce prospěšné a využitelné pro klienta. Sociální pracovník je v neposlední řadě i manažer pracovní náplně, který se zabývá organizací času v organizaci, zpracovává informace a jedná s dalšími profesionály z oboru. Zabývá se i personálním obsazením, způsoby práce, porovnáním služeb a programů v jiných zařízeních a tato role je nazvána jako **personální manažer** nebo také administrátor (Mühlpachr, 2004).

Když se zaměřím přímo na sociálního pracovníka ve věznicích, tak bezpochyby zastává roli zprostředkovatele a poradce. Když je potřeba, poskytne odsouzenému náhled na své jednání, což se může stát v případě konfliktu s rodinnými příslušníky v řešení osobních záležitostí. Je i učitelem, kdy pomáhá klientovi zorientovat se ve finančních problémech a trénuje s odsouzeným například jednání s úřady nebo s exekutorem. V případě, že odsouzený souhlasí, zajišťuje doklady, průkazy zdravotních pojišťoven nebo důchody, kde zastává roli případového manažera. V neposlední řadě zprostředkovává kontakty na různé instituce včetně pobytových a to hlavně na konci trestu při hledání vhodného zaměstnání a bydlení (Klykorková, 2008).

4.4 Kompetence sociálního pracovníka ve vězeňství

Jak jsem již uvedla v předešlé kapitole, sociální pracovník zastává několik rolí, a proto je i důležitou osobou pro odsouzené ve výkonu trestu. Jedná se většinou o pracovnice s bakalářským vzděláním v některých případech i s magisterským vzděláním. V současné době je ve vězeňství zaměstnáno i několik sociálních pracovníků mužů. Všichni sociální pracovníci se dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách musejí pravidelně každý rok vzdělávat. Mají možnost rozšířit si vzdělání v rámci Akademie Vězeňské služby, která pořádá terapeutické výcviky, dále také další vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti. Sociální pracovníci mohou využít i kurzů z oblasti sociální práce dle

vlastního výběru. Jak uvádí Václavková ve své práci, je sociální práce chápána „jako umění jednat s lidmi a vést je“ (Václavková, 2010, s. 10). Řízení lidí v dalších činnostech se dá praktikovat na základě znalostí a praktických dovedností, které si sociální pracovník neustále prohlubuje. Problémové situace, které jedinci ve svém životě řeší, mohou vzniknout v dětství, dospívání nebo i stáří. Problémy se mohou objevit v různých životních situacích a během jakékoli fáze v životě člověka (Václavková, 2010).

Jaké má kompetence sociální pracovník ve vězeňství popisuje (NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence), které stanovuje úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence.

Já se ve své práci budu věnovat práci sociálního pracovníka ve výkonu trestu. Jak jsem již zmínila, v českých věznicích se více osvědčuje v této profesi zastoupení žen. Sociální pracovnice se specializuje na pomoc odsouzeným v jejich obtížné situaci, při řešení partnerských, rodinných a dalších problémů. Jak se zmiňuje Hála (2005), je důležité, aby byl sociální pracovník vyspělý měl životní i pracovní zkušenosti. V závislosti na tom může udělat nejvhodnější rozhodnutí, jakou formu pomoci zvolí pro odsouzeného.

Nástupní oddíl

První kontakt s odsouzeným po přijetí do věznice probíhá na nástupním oddílu, při kterém je nutné, aby se odsouzený cítil v rámci možností dobře a aby získal k sociální pracovnici důvěru. Sociální pracovník má možnost si o odsouzeném ve vězeňském informačním systému (VIS) najít informace o trestném činu a jeho chování, proto je spolupráce snazší a pracovník se může připravit na případné chování. Tato skutečnost se využívá hlavně ve věznicích se zvýšenou ostrahou, kde se musí myslet už při prvním kontaktu s odsouzeným především na bezpečnost pracovníka. Během pohovoru je důležité, aby odsouzený projevil zájem s pracovníkem spolupracovat. Rozhovor se týká témat, jako je rodinné zázemí, vztahy v rodině, jaké měl zaměstnání nebo třeba, jak řeší náročné situace. Odsouzený dostává od pracovníka informaci o možnosti se na něj kdykoli obrátit, pokud bude potřebovat řešit záležitosti ze sociální oblasti. Sociální pracovník poté vytvoří sociální anamnézu a na ní navazuje vytvoření programu zacházení (Jiřelová, 2013).

Dle Jiříčky, Petruse, Hůrky a Drahého (2013) informace získané na nástupním oddíle slouží i ke zpracování tzv. SARPA. Sarpo je souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených, jedná se o elektronickou evidenci kriminogenních potřeb odsouzených, která

je součástí VIS (Vězeňského informačního systému). Sarpo je nástroj využívaný Vězeňskou službou od roku 2012. V současné době probíhá školení pracovníků pro práci s nástrojem Sarpo v Akademii vězeňské služby, které je součástí zaškolení každého odborníka ve vězeňské službě. Cílem Sarpa je posoudit pravděpodobnost rizika, že odsouzený opět zklame a bude opakovat trestnou činnost. Slouží k tomu zjištění 48 rizikových faktorů v sedmi různých životních situacích. Oblastí, kterým se věnuje sociální pracovník je bydlení, práce, finance a rodina. Výstupem každé této části je vyhodnocení míry rizika. Zda odsouzený měl vyhovující bydlení, kde bydlel, zda pracoval, zda pobíral sociální dávky nebo jestli pobírá důchod. Zajímá se i o oblast financí, kde se pracuje se zjištěním platových podmínek odsouzeného a zda má dluhy. Nedílnou součástí je i oblast rodinná, kde se uvádí rodinní příslušníci, děti nebo přátelé. Myšlenkou nástroje Sarpo je, že by se energie pracovníků pro změnu jednání odsouzeného měla vkládat jen do těch, u kterých je možnost změny a u kterých tato změna povede ke snížení nebezpečnosti pro společnost. Po zavedení Sarpo se práce odborníků zjednodušila. Od té doby nemusejí hledat informace ve spisu nebo kartě odsouzeného, ale všechny základní informace mají v elektronické podobě v SARPO. Cílem je, aby se odborníci mohli soustředit na svoji práci. Výhodou Sarpo je ta, že data, která jsou konečná, nejsou jen nějaká čísla, která mají podobu škály, ale jedná se o interpretace vzhledem k osobě odsouzeného. Výsledkem je zjištění aktuálního stavu a návrh toho, jak se s odsouzeným bude v budoucnu pracovat (Jiříčka, Petras, Hůrka, & Drahý, 2013).

Další činnosti sociálního pracovníka

Klykorková (2008) uvádí, že další činností, která je nutná pro výkon sociální práce, je navazování vztahů s blízkými osobami odsouzeného. Kontakty s rodinou se udržují na základě motivace odsouzeného i samotné rodiny. Velmi cenným zdrojem informací jsou návštěvy odsouzených, kterých se sociální pracovnice účastní a pokud je potřeba, mohou s rodinnými příslušníky hovořit osobně. Nedá se jednoduše říct, zda se s příbuznými odsouzených pracuje snadně nebo ne. Musím říct, že každá rodina je jiná. Významnou činností je zajišťování toho, aby měl odsouzený platný občanský průkaz. Na tuto činnost je kladen velký důraz, protože to ulehčuje práci dalším navazujícím službám po výkonu trestu odsouzeného. Pokud to není možné z důvodu, že odsouzený má příliš krátký trest, nebo odmítá spolupráci v zařizování, je pracovník povinen alespoň zahájit řízení. Pokud odsouzený nechce pomoci v zajištění občanského průkazu, sociální pracovník by o tomto měl informovat sociálního kurátora, a to hlavně před koncem trestu. Neméně důležitá je spolupráce s dalšími organizacemi

a institucemi, které se zabývají problematikou odsouzených ve výkonu trestu. Sociální pracovníci spolupracují s Probační a mediační službou, se sociálními kurátory, pokud je to potřeba tak s Policií ČR. O těchto činnostech se budu dále zabývat v další kapitole (Klykorková, 2008).

Výstupní oddělení

O umístění do výstupního oddělení rozhodují odborní zaměstnanci věznice a to většinou půl roku před koncem trestu. Cílem je pomoci odsouzeným se zorientovat v problematice samostatného života a vytvoření příznivých podmínek pro začlenění se zpět do společnosti. Odsouzení jsou vedeni k vlastní zodpovědnosti v řešení individuálních potíží. Zásadními tématy v rámci sociálního poradenství jsou získání zaměstnání a ubytování. Sociální pracovníce zprostředkovávají kontakt s rodinou, úřady a dalšími institucemi (Klykorková, 2008).

Před koncem výkonu trestu, a to nejméně dva měsíce, provádí výstupní pohovor, kde zjišťuje, kde bude odsouzený po výkonu trestu bydlet a hlavně, zda má zajištěné zaměstnání. Pokud se jedná o odsouzeného, který nemá žádné zázemí, oslovuje sociálního kurátora. Kurátor odsouzeným poskytuje aktuální informace z místa trvalého bydliště ohledně možností práce a bydlení. Každý odsouzený, který opouští výkon trestu, by měl vědět, kam se bude vracet, jak tam pojedete a co tam bude dělat. Pro to, aby odsouzený mohl odjet, potřebuje peníze na dopravu. Je spousta takových, které se nepodaří zařadit do práce ve výkonu trestu, a tudíž nemají žádné peníze. V těchto situacích sociální pracovník navrhuje částku sociálního příspěvku na cestu do místa trvalého bydliště a na stravné do doby než navštíví sociálního kurátora, který potom odsouzenému pomůže zajistit dávku mimořádné okamžité pomoci, evidenci na Úřadu práce a žádosti o další sociální dávky. U částky na dopravu a jídlo se přihlíží na faktor, zda bude moci odsouzený navštívit sociálního kurátora až po víkend. V těchto situacích by měl dostat peníze na vícero dnů. Sociální pracovník se může naskytnout i u situace, kdy musí společně s psychologem řešit krizové situace, jako například rodinné problémy, smrt v rodině, šikana. V takových situacích je nutné dodržovat zásady krizové intervence (Klykorková, 2008).

Kompetence sociálního pracovníka ve Věznici Valdice

Nařízení vlády č. 222/2010 Sb. ukládá sociálním pracovníkům ve věznici Valdice nejen poskytování odborného sociálního poradenství, ale i provádění práce s rodinami, jednotlivci nebo skupinami. Sociální pracovníce ve Vězeňské službě České republiky jsou zařazeny do 11. platové třídy. Ve věznici Valdice pracují s odsouzenými ve zvýšené

ostraze a ostraze s vysokým a středním stupněm. Jak nařizuje již zmíněné nařízení vlády č. 222/2010 Sb., sociální pracovníce poskytují pomoc osobám, které jsou ve zvýšené míře ohrožené sociálním vyloučením. V náplni sociálních pracovníků Věznice Valdice je dále uvedeno, že sociální práce zahrnuje pomoc a podporu odsouzeným. Cílem sociální práce má být plynulý přechod do společnosti a učít je schopnostem soběstačného života. Sociální pracovník musí dbát standardům kvality poskytování sociálních služeb a také profesní etiky. Sociální pracovníce zajišťuje kontakt s prostředím mimo VTOS a v rámci zákona obstarává osobní záležitosti. S odsouzenými pracuje jak individuálně, tak i skupinovou formou v rámci aktivit programu zacházení. Každá pracovníce vede minimálně dvě aktivity z oblasti vzdělávacích nebo speciálně výchovných aktivit. Aktivity se týkají sociálně právního poradenství, kde se předávají všeobecné informace z této oblasti a také finanční gramotnost. Jak jsem již zmiňovala, spolupracují s Probační a mediační službou, v případě valdické věznice je navázána spolupráce se střediskem z Jičína. Zajišťuje i kontinuální sociální práci a to ve spolupráci se sociálními kurátory, kteří do Věznice Valdice dojíždí z celé České republiky dle potřeb odsouzených. Součinnost je zajištěna i s dalšími organizacemi jako je například Laxus a Rubikon. Dále je udržován kontakt i s dalšími sociálními službami v rámci spolupráce před propuštěním odsouzených, jako jsou například noclehárny, azylové domy, ale i OSPOD, Česká správa sociálního zabezpečení, Úřad práce, psychiatrické léčebny nebo ubytovny. Jak jsem již zmínila, sociální pracovníce se podílejí na tvorbě programu zacházení (Nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě).

Program zacházení je soubor opatření, které na odsouzeného působí ve smyslu přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, dále se dbá na snížení znovu konání trestních činů, a především vede odsouzené k lepšímu životu a k možnosti zvládnutí soběstačného života mimo výkon trestu odnětí svobody. Díky tomu je naplněn cíl výkonu trestu odnětí svobody. Programy zacházení ve Věznici Valdice sestávají vždy speciální pedagogové ve spolupráci s dalšími odbornými zaměstnanci včetně sociálních pracovníků (Vnitřní řád pro odsouzené věznice Valdice, 2018). Všechny programy zacházejí, navazují na komplexní zprávy o odsouzeném, které obsahují výsledky „*psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného*“ (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014, stránky § 41, 307). V sestavování programů zacházení se dbá na určení správného typu. Ve většině případů, a pokud si odsouzený nezvolí jinou alternativu programu zacházení, je mu vždy stanoven minimální program zacházení. Dalšími možnostmi jsou program standardního

zacházení, program speciálního zacházení nebo program výstupního zacházení. Programy se vyhodnocují v pravidelných termínech dle toho, jak odsouzený plní nebo naopak v případě nedodržování zásad neplní, což zajišťují vychovatelé. Do programu zacházení se zařazují aktivity pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové a poslední oblastí jsou aktivity s cíle utváření vnějších vztahů. Samotné sociální pracovníce vedou vzdělávací, speciálně výchovné a někdy i zájmové aktivity. Odsouzení mohou využívat nejen aktivity programu zacházení, ale i oddílovou knihovnu nebo sledovat televizi ve stanovených termínech oddílu (Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody).

Pokud odsouzený není zařazen do výstupního oddílu z důvodu nemožnosti zařazení nebo jiných vážných důvodů, je odsouzenému aktualizován program zacházení, aby byl zajištěn co nejefektivnější přechod do občanského života. V rámci aktualizace věznic spolupracuje s dalšími orgány sociálního zabezpečení v součinnosti se sociálními pracovníci oddělení výkonu trestu (Úplné znění 1006: Trestní předpisy, 2014).

Sociální pracovníce věznic Valdice se dále účastní odborných komisí v rámci zařazování do stupně zabezpečení, umístění do krizového oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a třeba i do bezdrogové zóny. Je jedním z členů komise, která rozhoduje o přerušení výkonu trestu, dočasného opuštění věznic nebo třeba návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly. V kompetenci sociální pracovníce je i navazování vztahů se členy rodiny odsouzeného za účelem řešení sociálních problémů. Má za úkol o všech úkonech vést předepsanou dokumentaci a tyto soubory chránit tak, aby k nim neměly přístup nepovolené osoby. Dále se účastní návštěv odsouzených v rámci pomoci zajištění a dle nařízení nadřízených plní i jimi zadané další úkoly (Nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě, 2010).

4.5 Penitenciární a postpenitenciární péče

Mařádek (2005) popisuje význam slova penitenciární, že „*vychází z lat. poenitentia, což znamená lítost, změnu mínění či smýšlení, obrat, polepšení nebo nápravu. V českém jazyce tento termín v podstatě označuje pojem „vězeňský“, vše týkající se vězeňství a zacházení s vězni*“ (Mařádek, 2005, s. 203). Dá se tedy říci, že jsou to všechny činnosti v rámci vězeňství, které vedou odsouzeného k nápravě a navrácení do společenského života. Penitenciární péče má své funkce, které popisuje Černíková a Sedláček (2002) ve zmíněné knize. První je reedukace. Proces, během kterého by si měl odsouzený uvědomit ty životní momenty, „*kteřé můžeme souhrnně označit jako bariérní, dysfunkční*

a nevychovné“ (Černíková & Sedláček, 2002, s. 101). Dále resocializace, která by měla vést odsouzeného k tomu, vrátit se a začlenit do společnosti, bez nutnosti páchat trestnou činnost. Další funkcí je readaptace, chápaná jako příprava na adaptování ekonomických, společenských a morálních podmínek, které ukládá zákon. Všechny tyto podmínky jsou nezbytné pro bezproblémový život člověka. Důležitou funkcí pro budoucí život je rehabilitace, která by měla vést k tomu, aby člověk propuštěný z výkonu trestu měl možnost dosáhnout stejného postavení jako před uvězněním. Cílem je, aby ho společnost uznávala jako slušného člověka bez předsudků spojených s uvězněním. Poslední funkcí je reintegrace, což chápeme jako znovu začlenění jedince do společnosti bez veškerého výchovného působení, které uvěznění má (Černíková & Sedláček, 2002).

Problémem penitenciární péče je prizonizace. *„Označuje skutečnost, že člověk se adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z toho vyplývá změna jeho postojů, vzorců chování i obranných mechanismu. Postupně dochází ke ztrátě aktivity, až k apatii, k zúžení zájmových aktivit, k úpadku většiny kompetencí“* (Vágnerová, 2008, s. 820). Je nutné to přijmout z důvodu prevence syndromu vyhoření, který může v důsledku nastat a to hlavně tehdy, kdy se sociální pracovník bude sám snažit mu pomoci, ale odsouzený by zůstal pasivní. Je důležité, nechat odsouzeného zamyslet se nad svým činem. Aby byl schopen vnímat a uvědomit si, jak čin provedl, ale i to, co tím spáchal. Pokud odsouzený nedokáže pochopit chyby, které způsobil oběti, blízkým oběti, ale i svým a neméně tak společnosti, není možné, aby se začlenil zpět do společnosti. Prvním krokem je právě uznání negativního jednání a následné pochopení svého činu. Teprve až si odsouzený uvědomí závažnost činu, který spáchal, může pracovat na vůli jak se znovu nevrátit k páchání trestné činnosti (Vágnerová, 2008).

V rámci penitenciární péče do Věznice ve Valdicích dojíždí hned několik spolupracujících organizací. Jedná se o organizaci Centrum sociálních služeb Praha, Laxus dále také organizace Rubikon a v neposlední řadě do věznice dojíždějí sociální kurátoři. Do věznice ne zcela pravidelně dojíždějí další organizace jako různé charity

Centrum sociálních služeb Praha je příspěvková organizace poskytující především terénní, ambulantní ale i pobytové služby pro nespočet osob v tíživých sociálních situacích. Dle dohody CSSP poskytuje penitenciární ale i postpenitenciární péči pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Spolupráce probíhá v rámci poradenských služeb s prvky psychoterapie, sociální pedagogiky a sociální práce. V rámci věznic jsou odsouzení zařazeni do resocializačního programu „BETA“, který je určený pro odsouzené

připravující se na podání žádosti o podmíněčné propuštění. Dále je realizován „Reintegrační program“, který využívají osoby po výkonu trestu a osoby, kterým byla žádost o podmíněčné propuštění zamítnuta a další žádost nebudou podávat. Celá spolupráce je na principu řešení problémů spojených s uvězněním samotným vězněným osobám, ale i blízkým jako rodina, blízcí přátelé apod. Dohodou se VS ČR zavazuje, že vytvoří vhodné podmínky k rozhovorům. Pracovník CSSP vždy spolupracuje se sociálním pracovníkem, kde si předávají potřebné informace pro další práci. V rámci tohoto programu je možné odsouzenému zajistit další sociální služby, které odsouzenému pomohou po VTOS, jako je bydlení v Azylovém domě, dále odborné sociální poradenství, zajištění pracovního místa v předem osvědčených zaměstnáních. Jedinou podmínkou je, že se odsouzený musí vrátit na území hlavního města, kde centrum sídlí. Do věznice Valdice dojíždí vedoucí střediska Centra sociálních služeb Praha jednou za měsíc na pohovory s odsouzenými. Témata, kterými se zabývají, jsou prevence a předcházení další trestné činnosti. V řešení jsou i rodinná problematika, navázání kontaktu s příbuznými. Během měsíce jsou dále v kontaktu korespondenčně. Spolupráce s Centrem sociálních služeb Praha má dlouholetou tradici a ve věznici Valdice se velmi osvědčila. Vzhledem k tomu, že odsouzení mají ve Valdicích většinou vysoké tresty a jedná se o odsouzené, kteří povětšinou začínali trest ve zvýšené ostraze, neměli by příliš velké naděje na podmíněčné propuštění. Díky vhodnému a bezproblémovému průběhu výkonu trestu a spolupráci s Centrem sociálních služeb Praha se v některých případech podmíněčné propuštění daří (NGŘ 14/2017 Dohoda o vzájemné spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a Centrem sociálních služeb Praha, 2017).

Další organizací, která do věznice Valdice dojíždí pravidelně, je Centrum poradenských služeb pro obviněné a odsouzené Laxus. Jedná se o terénní službu pro osoby ve výkonu trestu, které měly v minulosti problémy s užíváním drog. Jedná se o poskytnutí informací a dalších odborných materiálů z oblasti zdravotní, sociální a především o rizicích spojených s užíváním drog. Pokud má odsouzený zájem, jsou mu poskytovány kontakty na další služby a v případě, že je to žádoucí i kontakt s rodinou. V rámci programu této služby je podpora zajištěna prostřednictvím korespondence s odsouzeným. S odsouzenými je navázána dlouhodobá spolupráce, která je realizována formou individuálních pohovorů. Pokud mají další odsouzení zájem, jsou organizované i besedy na téma rizika spojená s užíváním návykových látek ale i sociální, zdravotní problematika a témata z oblasti sociálního zabezpečení. Tato služba spolupracuje i s propuštěnými z výkonu trestu a poskytuje doprovody klientům na úřady v řešení nepříznivých situací apod. Primární

cílovou skupinou jsou tedy odsouzení a propuštění z VTOS, kteří měli problém s užíváním návykových látek, ale i s gamblingem apod. Další skupinou jsou ale i příbuzní a blízké osoby odsouzených. Cílem je, aby resocializace proběhla hladce i v souvislosti s užíváním drog a aby se trestané osoby nevraceli ke zneužívání návykových látek (Laxus - Centrum poradenských služeb pro obviněné a odsouzené, 2019).

Organizace Rubikon, kterou jsem zmiňovala, se zabývá zprostředkováním práce po výkonu trestu. Jedná se o neziskovou organizaci, která pomáhá trestancům v rámci přímé spolupráce, ale i následné korespondenční komunikace s odsouzeným. Důležitým tématem, kterým se věnuje, jsou také dluhy. Dluhová problematika je jedním z témat, které odsouzení řeší a je velice dobře, že je navázána spolupráce s organizací, která se na tuto problematiku specializuje. S odsouzenými ve věznicích je zajištěna práce individuální i skupinová. Tato forma je zajištěna skrze besedy, které se realizují pravidelně několikrát do roka. Spolupracují tedy s odsouzenými, kteří mají blížící se konec trestu a chtějí svoji situaci řešit. Spousta odsouzených neví, kam se bude vracet, ani jak sežene zaměstnání a toto je jedna z možností, jak začít znovu a lépe (NGŘ 2/2018 Smlouva o spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a RUBIKON Centrem, z. s., 2018).

Jedna ze státních organizací, která do věznice dojíždí je pochopitelně probační a mediační služba. Na základě dohody s vězeňskou službou je domluvena spolupráce s odsouzenými. Pracují v případě přípravy na podmíněčné propuštění. Samozřejmě dohlíží i na tresty, které pachatelé dostanou mimo odnětí svobody, ale to není obsahem práce ve Věznici Valdice. Do věznice dojíždí probační a mediační úředníci z pobočky v Jičíně. S odsouzenými vedou individuální pohovory a následně spolupráce pokračuje korespondenčně. V rámci součinnosti s PMS ve výkonu trestu může odsouzený požádat přes sociální pracovníci o „podnět k zahájení spolupráce s PMS“. Poté navštíví odsouzeného pracovník PMS ve věznici. Cílem spolupráce je většinou zpracování zprávy pro soud společně s dalšími organizacemi. Smyslem je, aby před rozhodnutím soudu ve věci podmíněčného propuštění, byly zhodnoceny všechny informace, které by mohly ovlivnit návrat odsouzeného na svobodu. Spolupráce s PMS je jednou z podmínek pro úspěšné podmíněčné propuštění. V případě pozitivního rozhodnutí soudu provádí PMS kontrolu podmínek, které určil soud ve věci podmíněčného propuštění (NGŘ 58/2017 Dohoda o vzájemné spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a Probační a mediační službou, 2017).

Dle Davidové, Gojové & Gojové (2010) poslední složkou, kterou zmíním, v rámci spolupráce s odsouzenými ve výkonu trestu jsou sociální kurátoři. Agendu v České

republiky vykonávají sociální kurátoři obcí s rozšířenou působností. Hlavní činností je zprostředkování odborné pomoci a řešení celkové situace odsouzeného. Sociální kurátoři spolupracují se sociálními pracovníky ve věznicích v oblasti udržování kontaktů s rodinou, zajištění aktuálních adres na příbuzné a děti. Kurátoři pomáhají zajistit i bydlení a práci po výkonu trestu a zajímají se o téma zajištění různých dokladů. Sociální kurátoři spolupracují s dalšími institucemi, jako je PMS, Úřad práce, zaměstnavatelé, majitelé ubytoven a jiných ubytovacích zařízení ale i s pojišťovnami a jinými zdravotními zařízeními. Pracují na základě zákona o sociálních službách. Kurátoři, dojíždějí do věznice v souvislosti s dřívější spolupráce s odsouzenými, nebo na základě žádosti odsouzených o pohovor s kurátory. Odsouzení mohou oslovit sociálního kurátora v místě trvalého bydliště. Sociální kurátoři dále spolupracují s Probační a mediační službou. Výhodou spolupráce odsouzených s kurátorem je v tom, že mají aktuální informace z regionu, další výhodou je časová neomezenost. Kurátor je i prostředníkem mezi městským úřadem a odsouzeným, což představuje velkou výhodu v komunikaci a dalších záležitostech. Další výhodou je, že odsouzený může být v kontaktu s kurátorem jak před výkonem trestu, tak v průběhu, ale i po skončení, kde hlavním pozitivem je, že kurátor klienta velmi dobře zná. Je v kontaktu s rodinou a dokáže díky tomu lépe vyřešit problém popřípadě s klientem komplexně pracovat na zlepšení situace (Davidová, Gojová, & Gojová, 2010).

Na penitenciární péči by měla plynule navazovat postpenitenciární péče, která, jak už název napovídá, zahrnuje práci po výkonu trestu s cílem co nejefektivněji resocializovat odsouzeného zpět do společnosti. Postpenitenciární péče má dvě formy a to dobrovolnou a vynucenou. První možnost je postavená na motivaci odsouzeného, zda využije pomoc především zájmových společností a také charit. V druhém případě se jedná o instituce, které znovu pokračují v omezování svobody a práv odsouzeného, jako je například ochranné léčení nebo třeba probační a mediační služba v rámci tzv. parole. Odsouzený je povinen v rámci trestu tyto omezení vykonat, a to proto, aby splnil podmínky, kvůli kterým byl propuštěn. Celý systém je regulován zákonem (Čírtková & Červinka, 1994). Dle Černíkové a kol. (2008) lze postpenitenciární chápat jako péči, která je pro odsouzené po výkonu trestu v rámci sociální práce a pomoci na základě dobrovolnosti odsouzeného. V širším pojetí se dá chápat, že jde o péči nejen na základě dobrovolnosti, ale i v rámci kontroly dalších orgánů a nuceného dohledu nad zvláště narušenými osobami, které mohou být ohrožené dalším sociálním selháním. V tom nejširším pojetí se dá říct, že jde i o pomoc již v době prvního konfliktu se zákonem formou rané péče. Postpenitenciární péče je důležitá hlavně prvních dnech po propuštění, kdy se jedinec potřebuje adaptovat na

prostředí mimo VTOS a v této době vyhledá pomoc odborníků. Ohrožení recidivou jsou všichni propuštěni a největší rizika je během prvního roku. Člověk může být zmatený, prožívá obavy a strach. V důsledku prisonizace má problém se znovu naučit běžnému životu. Nemá možnost volby, zda půjde, nebo nepůjde do práce, ale jednoduše musí, protože by neměl na základní zajištění jako je jídlo a bydlení. Dalším problémem je umět se vyrovnat s nálepkou kriminálního a zároveň nenechat se stáhnout od bývalých kamarádů znovu do pasti páchání TČ nebo užívání návykových látek (Černíková & kol., 2008).

V rámci postpenitenciární péče je dle předchozího textu jasné, že se jedná o spolupráci s PMS v rámci dodržování podmínek po podmíněném propuštění. Součinnost se sociálními kurátory v rámci pomoci v zajištění sociálních dávek, možností bydlení popřípadě práce. Jak jsem již zmínila i spolupráce s Centrem sociálních služeb probíhá jak ve VTOS, tak i po propuštění a v neposlední řadě i organizace Rubikon napomáhá odsouzeným i po výkonu trestu v souvislosti s prací, řešením dluhů apod. (Černíková & kol., 2008).

Ve všech fázích trestního řízení, to znamená během vyšetřování na svobodě, vazebního stíhání, výkonu trestu, ale i po výkonu trestu, se s klienty pracuje skrze tzv. kontinuální sociální péči. Cílem spolupráce je navázání vztahu s klientem v jeho osobním zájmu. Pracuje se s rodinou klienta a je kladen důraz na omezování vlivu patologického chování. Další z činností je umožnění kontaktu s institucemi v rámci řešení problémů. Tyto nepříznivé situace kontinuální sociální péče řeší v dostatečném předstihu a snaží se pomoci minimalizovat následky situace. Kontinuální sociální práci s pachateli trestných činů nelze praktikovat bez vzájemné spolupráce mezi sociálními kurátory a sociálními pracovníky Vězeňské služby. O činnostech sociálního kurátora jsem už mluvila. Co se týče přínosu kontinuální sociální práce, je určitě nutné zdůraznit, že díky tomu má odsouzený možnost vrátit se do běžného života snadněji. Důležitým pozitivem je i v nápomoci pochopení příčin trestné činnosti a vedení k tomu, aby se situace neopakovala. Je také snaha o aktivizaci sil klienta pro motivaci k dalšímu životu. Kontinuální sociální péče napomáhá odsouzeného znovu integrovat do společnosti bez páchání dalších trestných činů (Černíková & kol., Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity, 2008).

METODICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumná část této diplomové práce je zaměřena na naplnění hlavního a dílčích cílů práce.

5.1 Hlavní cíl výzkumu a výzkumné dílčí cíle

Jako hlavní cíl výzkumu jsem si zvolila „zjistit, jaký mají odsouzení přístup k sociální práci ve vězeňství a zároveň, jak jsou pachatelé trestných činů informováni o možnostech sociální práce a způsobech jejího využívání“. Tento hlavní cíl má reagovat na další dílčí cíle, které jsem si zvolila. První část se tedy bude věnovat přístupu k sociální práci z pohledu odsouzených, kteří během rozhovorů odpovídali na otázky typu, kdo je dle jejich interpretace sociální pracovník. Stěžejní pro mě bylo zjistit, jaký mají pohled a jak vnímají sociálního pracovníka, zda pozitivně či nikoliv a zároveň zda jsou dostatečně informováni o tom, v jakých oblastech mohou pomoc sociálního pracovníka využít. V další části se zabývám možnostmi využití sociální práce. V tomto úseku bylo hlavní zjistit, zda odsouzení vědí, v jakých oblastech se mohou na sociálního pracovníka obrátit a také jakým způsobem. Neméně důležitou oblastí byla část o tom, jak se daří navázat kontakt a důvěru se sociálním pracovníkem. Poslední pasáží je jedno z častých témat odsouzených řešené při běžných pohovorech a to je kontakt s rodinou, bydlení a práce po VTOS. Téma jsem vybrala na základě praxe a to hlavně z důvodu, že ve Věznici Valdice pracuji na pozici sociálního pracovníka a samotnou by mě zajímalo, jak odsouzení vnímají práci sociálních pracovníků a zda ji vhodně využívají k řešení svých problémů.

5.2 Formulace dílčích cílů

Hlavní cíl „zjistit, jaký mají odsouzení přístup k sociální práci ve vězeňství a zároveň, jak jsou pachatelé trestných činů informováni o možnostech sociální práce a způsobech jejího využívání“, bych chtěla naplnit čtyřmi dílčími cíli. V této kapitole budou jednotlivé dílčí cíle podrobně rozebrány.

5.2.1 Dílčí cíl DC 1

DC 1 Zjistit, jaké mají odsouzení povědomí o sociální práci ve vězeňství.

Výstupem by mělo být zjištění, zda odsouzení dokážou interpretovat vlastními slovy, kdo je sociální pracovník a jaké oblasti pomoci zastává a také interpretace hodnocení, zda je pro odsouzené sociální práce ve vězeňství důležitá a prospěšná.

DC 1.1 Interpretovat, kdo je sociální pracovník podle odpovědí jednotlivých odsouzených.

DC 1.2 Zjistit, v jakých oblastech jim může sociální pracovník pomoci.

DC 1.3 Zjistit, jak odsouzení vnímají sociálního pracovníka.

DC 1.4 Zjistit, zda je pro odsouzené ve VTOS sociální práce důležitá.

DC 1.5 Zjistit, zda je pro odsouzené sociální práce ve VTOS prospěšná.

5.2.2 Dílčí cíl DC 2

DC 2 Zjistit, jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS.

Tímto dílčím cílem bych chtěla zjistit, jaké mají odsouzení zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS. Zda se setkali i s jinou zkušeností než jen dobrou a specifikovat, jaký mají dle odsouzených sociální pracovníci k trestancům přístup.

DC 2.1 Zjistit, jaké mají odsouzení zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS.

DC 2.2 Zjistit, zda mají odsouzení i jiné zkušenosti.

DC 2.3 Zjistit, jaké mají k odsouzeným sociální pracovníci přístup.

5.2.3 Dílčí cíl DC 3

DC 3 Zjistit, jak se daří s odsouzenými navázat kontakt.

Tento dílčí cíl mi měl ukázat, zda se daří s odsouzenými navázat vztah ve smyslu komunikace s odsouzeným, získání důvěry apod. Snažím se zjistit, jak nejčastěji odsouzení žádají o pomoc sociálního pracovníka. Dalším výstupem by mělo být, zda odsouzení cítí od sociálních pracovníků pomoc a v jakých oblastech a zda se daří problémy řešit.

DC 3.1 Zjistit, jakou formou odsouzení nejčastěji žádají sociálního pracovníka o pomoc.

DC 3.2 Zjistit, zda odsouzeným sociální pracovník pomáhá.

DC 3.3 Zjistit, jaké problémy odsouzení se sociálním pracovníkem dosud řešili.

DC 3.4 Zjistit, zda byl sociální pracovník schopen odsouzeným pomoci.

5.2.4 Dílčí cíl DC 4

DC 4 Zjistit, zda mají odsouzení zázemí pro snadnější začlenění do společnosti.

Výstupem posledního dílčího cíle by mělo být, zda odsouzení mají příbuzné nebo známé, kteří by jim mohli pomoci při znovu začlenění do společnosti po konci výkonu trestu. Tento dílčí cíl by měl ukázat, zda se mají odsouzení kam vrátit a v případě že nemají, jakým způsobem budou tento problém řešit. Poslední částí, je zjištění, zda mají odsouzení nějaké životní plány do budoucna.

DC 4.1 Zjistit, zda mají odsouzení příbuzné nebo přátele, se kterými jsou v kontaktu.

DC 4.2 Zjistit, zda se mají kam vrátit.

DC 4.3 Zjistit, jaké mají odsouzení plány pro další život.

Pro přehlednost jsem celou strukturu hlavního navazujících dílčích cílů zanesla do tabulky. Jednotlivé dílčí cíle druhého řádu jsem naplňovala konkrétními tazatelskými otázkami, které jsem pokládala participantům. Participantů jsou z řad odsouzených a hodně často se stávalo, že jsem otázku musela říci vlastními slovy, nebo více slangově, aby otázce porozuměli. Naplněním hlavního cíle jsem chtěla zejména zjistit, zda je sociální práce ve vězeňství stejně tak důležitá jako mimo VS a zda mají odsouzení dostatečné informace o tom, v jakých situacích mohou pomoc sociálního pracovníka využít.

Tabulka č. 1 Přehled hlavního a dílčích cílů

Hlavní cíl	Dílčí cíl	Dílčí cíle 2. řádu	Tazatelské otázky
Zjistit, jaký mají odsouzení přístup k sociální práci ve vězeňství a zároveň, jak jsou pachatelé trestných činů informováni o možnostech sociální práce a způsobech jejího využívání.	DC 1: Zjistit, jaké mají odsouzení povědomí o sociální práci ve vězeňství.	DC 1.1 Interpretovat, kdo je sociální pracovník podle odpovědí jednotlivých odsouzených.	TO 1: Dokážete říci, kdo je sociální pracovník?
		DC 1.2 Zjistit v jakých oblastech jim může sociální pracovník pomoci.	TO 2: V jakých oblastech Vám může sociální pracovník pomoci?
		DC 1.3 Zjistit, jak odsouzení vnímají sociálního pracovníka.	TO 3: Jak vnímáte sociálního pracovníka ve VTOS?
		DC 1.4 Zjistit, zda je pro odsouzené ve VTOS sociální práce důležitá.	TO 4: Je pro Vás činnost sociálního pracovníka důležitá? Z jakého důvodu?

		DC 1.5 Zjistit, zda je pro odsouzené sociální práce ve VTOS prospěšná.	TO 5: Je pro Vás práce sociálního pracovníka prospěšná? V čem?
DC 2: Zjistit, jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS.		DC 2.1 Zjistit jaké mají odsouzení zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS.	TO 6: Jaké máte zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS? Proč myslíte, že tomu tak je?
		DC 2.2 Zjistit, zda mají odsouzení i jiné zkušenosti.	TO 7: Vzpomněl byste si, zda jste měl někdy i jinou zkušenost se sociálním pracovníkem? (dle odp. 6 negativní X pozitivní)
		DC 2.3 Zjistit, jaký mají k odsouzeným sociální pracovníci přístup.	TO 8: Jsou v přístupu k Vám sociální pracovníci v něčem jiní než ostatní zaměstnanci?
DC 3: Zjistit, jak se daří s odsouzenými navázat kontakt.		DC 3.1 Zjistit, jakou formou odsouzení nejčastěji žádají sociálního pracovníka o pomoc.	TO 9: Jakým způsobem žádáte sociálního pracovníka o pomoc?
		DC 3.2 Zjistit, jaké problémy odsouzení se sociálním pracovníkem dosud řešily.	TO 11: Jaké problémy jste doposud se sociálním pracovníkem řešil?
		DC 3.3 Zjistit, zda byl sociální pracovník schopen odsouzeným pomoci.	TO 12: Povedlo se tento problém vyřešit, jakým způsobem?
DC 4: Zjistit, zda mají odsouzení zajištěné bydlení a zázemí po VTOS.		DC 4.1 Zjistit, zda mají odsouzení příbuzné nebo přátele, se kterými jsou v kontaktu.	TO 13: Máte někoho, s kým jste v kontaktu? O koho jde?
		DC 4.2 Zjistit, zda se mají odsouzení kam vrátit.	TO 14: Máte zajištěné bydlení po VTOS? Pokud ne, jak tento problém budete řešit?
		DC 4.3 Zjistit, jaké mají odsouzení plány pro další život.	TO 15: Můžete mi říct, jaké máte plány po VTOS?

5.3 Zvolená výzkumná strategie

Jako výzkumnou strategii jsem si zvolila kvalitativní výzkum. „Kvalitativní výzkum je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem

a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální reality“ (Švaříček, Šedová, & kol., 2007, s. 17). Pro přímé získání dat ke zpracování výzkumu jsem si zvolila metodu rozhovoru (interview). „*Interview označuje takový rozhovor, který je moderovaný a prováděný za určitým cílem a účelem výzkumné studie*“ (Miovský, 2006, s. 156).

Tuto výzkumnou strategii jsem si zvolila na základě zkušeností při psaní bakalářské práce, kde se mi tato strategie osvědčila. Stejně tak jsem zvolila metodu sběru dat a to polostrukturované interview. Vyhovuje mi, že mám předem stanovené schéma otázek, které během samotného rozhovoru mohu doplňovat otázkami, které mi pomohou pochopit, co měl participant konkrétně na mysli. Jak jsem již zmínila, participant, které jsem ve výzkumu oslovila, jsou odsouzení, kteří nejsou zvyklí mluvit spisovně ani odborně a proto je příznivé se doptat na vysvětlení některých výrazů. Tuto možnost jsem využívala u všech rozhovorů a největší výhodou je, že jsem díky tomu správně pochopila všechny odpovědi. Pro tuto metodu jsem se rozhodla hlavně proto, že jsem chtěla vést rozhovory přímo s odsouzenými. Ne vždy se jedná o vzdělané jedince a byla jsem si vědoma toho, že oni sami nemusí správně porozumět otázce. To jsem viděla jako další pozitivum, že díky této metodě můžu dalšími otázkami upřesnit a dovysvětlit, co je otázkou myšleno. Samotné interview jsem koncipovala tak, že jsem si připravila základní otázky, které jsem pokládala odsouzeným z Věznice Valdice. Jak jsem se již zmínila, jako nevýhodu bych zmínila to, že odsouzení vzhledem k tomu, že dost často nemají vzdělání, odpovídali příliš stručně. Ve většině případů nedokázali svou odpověď více rozvést a v případě doplňujících otázek se mi několikrát stalo, že samotná otázka odvedla dotazovaného k jinému tématu. Další neméně důležitou nevýhodou této metody je časová náročnost. Jedná se o přípravu otázek, samotný rozhovor, ale i následné velmi časově náročné zpracování odpovědí. Co se týče vedení rozhovorů, tak ty jsem začínala vysvětlením, o co se jedná, proč jsem oslovila zrovna toho odsouzeného a pokud s rozhovorem souhlasil, přešla jsem ke kladení otázek. Samotné odpovědi jsem poté rozdělila do oblastí, kde cílem bylo zjistit podobné odpovědi, které jsem dle toho zpracovávala. Oblasti se dělily na odpovědi stručné, poté na odpovědi dlouhé, které se opakovaly a také reakce, které byly něčím jiné od ostatních odpovědí a ty jsem pak uvedla do výzkumu. Ne vždy se podařilo citovat všechny odpovědi, ale snažila jsem se uvádět reakce participantů, které pro výzkum mají nějakou hodnotu a mohou být prospěšné pro všechny, kteří výzkum budou využívat. Na základě rozdělení jsem poté sepsala obecný závěr. Polostrukturované interview jsem si zvolila z důvodu toho, že jak jsem již zmínila, jsem s touto metodou měla zkušenosti. Pro zpracování údajů z rozhovorů se mi zdála tato volba jako nejvhodnější.

5.5 Volba výzkumného souboru

Pro psaní mojí diplomové práce jsem si zvolila jako cíl výzkumu „zjistit, jaký mají odsouzení přístup k sociální práci ve vězeňství a zároveň, jak jsou pachatelé trestných činů informováni o možnostech sociální práce a způsobech jejího využívání“. Nejdříve jsem si myslela, že oslovím sociální pracovnice z jiných věznic s žádostí o součinnost při zpracování práce. Celkově by to pro zpracování i pro získání dat bylo pravděpodobně o dost jednodušší a odpovědi by byly srozumitelnější, ale nakonec jsem si uvědomila, že ony sami těžko zhodnotí, zda je pro odsouzené sociální práce prospěšná a jestli sociální práci využívají v případě problémů. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla směřovat celý výzkum na odsouzené. Pochopitelně jsem si vybrala odsouzené z Věznice Valdice a to hlavně z důvodu, že ve zmíněné věznici pracuji na pozici sociálního pracovníka. Celkově pro mě díky tomu nebylo těžké sehnat participanty, kteří by byli ochotní mi na otázky k diplomové práci odpovědět. Celkem jsem oslovila 10 odsouzených, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve Věznici Valdice. Jedná se o odsouzené zařazené do zvýšené ostrahy a jeden odsouzený zařazený do ostrahy. Odsouzení se, kterými jsem vedla rozhovory znám a to nejen z běžných pohovorů, které s odsouzenými vedu, ale hlavně se jedná o odsouzené, kteří byli zařazeni do některé aktivity z programu zacházení. Buď se jednalo o finanční gramotnost, nebo sociálně právní poradenství. S těmito odsouzenými jsem vedla rozhovory hlavně díky tomu, že mezi námi již fungovala důvěra a odsouzení byli ochotni mi poskytnout data pro zpracování výzkumu. Ne všichni odsouzení chtěli na otázky odpovídat, ale ti, co s rozhovorem souhlasili, věřím, že odpověděli dle nejlepšího svědomí.

Jak jsem již zmínila, vybrala jsem si odsouzené, které jsem znala z aktivit a věděla jsem, co od nich mám čekat v komunikaci a ve vyjadřování. Dva oslovené odsouzené jsem nakonec z celkového výzkumu vyřadila a to hlavně proto, že zmínění odsouzení nebyli schopni odpovídat celou větou. Nedokázali svoji odpověď více rozvinout, aby byla pro další zpracování směrodatná. Jako výzkumný soubor mi tedy nakonec zbylo osm odsouzených z Věznice Valdice zařazených do zvýšené ostrahy a ostrahy.

Výběr participantů byl záměrný a to hlavně z důvodu, že jsem měla možnost s jednotlivými odsouzenými mluvit o samotě, bez přítomnosti jiných osob. Jedná se osoby, které mají většinou již několikátý trest nebo jsou to odsouzení, kteří ve výkonu trestu již nějakou dobu jsou. Co se týče pohlaví, je zřejmé, že se jedná výhradně o muže a to z toho důvodu, že Věznice Valdice je věznice pro muže.

Následující tabulka slouží k přehlednému shrnutí charakteristik účastníků výzkumu.

Tab. č. 2 Participanti Participant číslo	Rodinný stav	Ročník	Ve VTOS	TČ	PSVD
P1	ženatý	1971	po sedmé, aktuálně od 8/2015; do 23. 2. 2028	loupež a neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku	ZO3
P2	rozvedený	1978	po druhé, aktuálně od 12/2016; do 27. 11. 2027	znásilnění	O1
P3	rozvedený	1976	po čtvrté, aktuálně od 9/2016; do 21. 9. 2026	znásilnění, nedovolená výroba a držení omamných a psych. látek a jedů	ZO2
P4	svobodný	1975	po páté, aktuálně od 11/2014, do 13. 5. 2031	loupež a vražda	ZO2
P5	svobodný	1981	po čtvrté, aktuálně od 1/2015; do 15. 1. 2040	loupežné přepadení	ZO2
P6	svobodný	1981	po druhé, aktuálně od 3/2009; do 22. 5. 2020	nedovolená výroba a držení omamných a psych. látek a jedů	ZO2
P7	svobodný	1985	poprvé ve VTOS od 2/2015; do 18. 2. 2043	vražda a obecné ohrožení	ZO2
P8	svobodný	1985	po třetí, aktuálně od 4/2017; do 14. 1. 2029	vražda	ZO2

5.6 Popis organizace a průběh výzkumu

Jak jsem již zmínila, vybrala jsem si odsouzené, které jsem znala z předešlých kontaktů, a díky tomu bylo oslovení o dost snazší. Nejprve jsem je obecně seznámila s tím, že studuji vysokou školu a píšu diplomovou práci a výzkum, který bude její součástí a je koncipovaný právě na odsouzené z Věznice Valdice. Předběžně jsem je požádala o interview a informovala jsem je o tématu mé diplomové práce a cíli výzkumu. Konečný vzorek participantů je tedy osm a to hlavně z již zmíněných důvodů a to, že dva z vytipovaných odsouzených nebyli schopni rozvést své odpovědi a tím pádem mě poskytnout informace, které by byly pro výzkum směrodatné. Samotné polostrukturované rozhovory neprobíhaly současně při aktivitách, ale vždy jsem si individuálně požádala

o pohovor s odsouzeným mimo doby aktivit programu zacházení. Interview probíhala během října 2018 až března 2019.

Rozhovory jsem realizovala buď v kanceláři sociálních pracovníků, nebo v místnosti určené právě pro realizaci aktivit programu zacházení. Participanti vždy věděli o termínu rozhovoru dopředu a to po domluvě na aktivitě. Když byl okamžik, kdy mělo dojít k rozhovoru, trochu jsem se bála, aby odsouzení neodmítli předvedení a já tím pádem neměla zase o participanta méně. Vzhledem k tomu, že o všem věděli dopředu, neměli žádný důvod rozhovor odmítnout. Tuto možnost měli do té doby, protože jsem je samozřejmě upozornila na to, že veškeré informace budou anonymní a to, jestli na rozhovor přistoupí, je na jejich dobrovolném rozhodnutí. V okamžiku, kdy byl odsouzený předveden do místnosti určené k pohovoru, jsem se ještě znovu ujistila, že souhlasí s interview a znovu ho požádala o odpovědi na otázky dle nejlepšího svědomí. Opakovaně jsem obeznámila participanta s tématem diplomové práce a také proč jsem si toto téma zvolila a dále jsem podrobněji vysvětlila cíl výzkumu.

Každý odsouzený byl seznámen s okruhy otázek, aby věděl, co ho čeká a mohl se na některé otázky připravit. Vzhledem k tomu, že jsem rozhovory realizovala přímo v objektu věznice, kam není možné pronášet a používat jakékoli elektronické zařízení, neměla jsem tudíž ani možnost rozhovor nahrávat. Pro zpracování bylo toto velmi složité, ale vzhledem k tomu, že jsem si čas rozhovoru korigovala sama, měla jsem dostatek času si vše pečlivě zapsat. Participanti byli o tomto dopředu informováni, že si odpovědi budou zapisovat a že je dost možné, že některé odpovědi nestihnou zaznamenat hned a budu se o to více doptávat doplňkovými otázkami.

Samotný rozhovor probíhal tak, že jsem postupně pokládala otázky a během rozhovoru jsem je dle potřeby doplňovala dalšími vysvětlujícími otázkami. Díky tomu, že vím, jak někteří odsouzení málo komunikují, nebo úplně nechtějí odpovídat na vše, trochu jsem se bála, že se to projeví i na odpovědích na otázky. Měla jsem strach i z toho, že nebudou vědět, co odpovědět, nebo že neporozumí otázce. Naštěstí, když se něco takového stalo, participanti mi to naznačili a já jsem měla možnost otázku říci jinými slovy nebo ji dovysvětlit a doptat se jinak. Na odpovědích tudíž nepozoruji, že by některý z participantů odpovídal na něco jiného, nebo tak, že by nerozuměl otázce. Vzhledem k tomu, že se rozhovory odehrávaly s odsouzenými ve zvýšené ostraze, měla jsem i strach abych je něčím nerozčílila, nebo neurazila a díky tomu aby nedošlo k přerušení rozhovoru. Vzhledem k tomu, že jsem ovšem zvolené odsouzené znala již z aktivit, k ničemu takovému nedošlo. Délka interview trvala většinou kolem hodiny, ale dost často byly

odpovědi prodlužovány tím, že jsem je nestačila na poprvé zaznamenat a tím pádem se čas rozhovoru o dost prodlužoval.

5.6.1 Získávání a analýza dat

Jak jsem uvedla výše, pro výzkumnou část diplomové práce jsem si zvolila metodu polostrukturovaných rozhovorů. Benefitem této možnosti vedení rozhovorů je, že výzkumník má připravené otázky a doplňuje je ještě dalšími otázkami, které celý rozhovor podtrhnou a dovysvětlí i části, které nemusely být správně pochopeny. Rozhovory jsou náročné v tom, že se výzkumník musí soustředit jen na samotné kladení otázek a průběh interview. Je nutné si předem rozmyslet množství kladených otázek, aby bylo v silách výzkumníka rozhovory zpracovat. Jak jsem již popsala v minulé kapitole, neměla jsem možnost v rámci vězeňského prostředí nahrávat odpovědi na zvukovou stopu, proto jsem si musela vše podrobně zapsat. S nahráváním a následným přepisováním rozhovorů jsem měla zkušenost z bakalářské práce, což se mi velmi osvědčilo, ale bohužel jsem u této cílové skupiny tuto možnost neměla.

Pro další zpracování byl toto jeden z limitů výzkumu, ale vyřešila jsem ho tím, že jsem na to participanty upozornila a k jedné odpovědi jsme se i několikrát vrátila, abych měla možnost zapsat si vše, co je důležité. Po prvním rozhovoru jsem měla pocit, že to nezvládnou a že těch několik stránek nebudu schopna zpracovat. Dilema se zmírnilo při dalším rozhovoru, kdy participant dbal na pomalou mluvu a vlastně mi tím v další činnosti dost pomohl. Při samotném zapisování jsem si uvědomovala, že následné zpracování bude dost složité, proto jsem se rozhodla si rozhovory hned přepsat na čistopis, abych se v odpovědích vyznala a mohla s nimi dále pracovat. Jako nevýhodu si uvědomuji, že u nahrávání se výzkumník může k odpovědi vrátit a může zaznamenat i tón hlasu nebo práci s tichem, což já jsem si jen zapsala v podobě zkratk, které jsem si předem vytvořila. Dbala jsem na to, aby měl participant i já dostatek času na odpověď.

Celé přepisy rozhovorů jsem z důvodu zachování anonymity k diplomové práci nepřikládala. V některých odpovědích participant uvádějí své hodně osobní poznatky a vzhledem k tomu, že někteří odsouzení jsou specifictí, tak i z tohoto důvodu nechci, aby byla anonymita celého výzkumu narušena. Odsouzení jsou eskortováni do jiných věznic a mohlo by se stát, že některý pracovník VS díky odpovědím ve výzkumu odsouzeného pozná, což jsem nechtěla dopustit. Dalším důvodem je i to, že rozhovory mám psané vlastní rukou s různými doplňkovými poznámkami a vepisováním a nejsem si jistá, zda bych dokázala rozhovory přepsat do souvislého textu, který by dával smysl. Celkově jsem

vedla deset rozhovorů, ale k dalšímu zpracování jsem zvolila osm rozhovorů, což bylo snesitelné jak časově, tak i co se týče dalšího zpracování. Text rozhovorů jsem dále přepisovala a redukovala a kvalitativně analyzovala. Využila jsem metodu kódování, kterou definujeme jako „*operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány, konceptualizovány a opět skládány novými způsoby, což je ústředním procesem tvorby nové teorie*“ (Miovský, 2006, s. 228).

5.7 Rizika výzkumu

Při přepisování poznámek z rozhovorů jsem si dávala především velký pozor na to, abych nezkreslovala odpovědi participantů. Pokud se stalo, že se odsouzený rozmýšlel, nebo chvíli neodpovídal, snažila jsem se i toto zaznamenat. Jedním z rizik odpovědí odsouzených může být to, že mají různé zkušenosti z jednotlivých trestů a jednotlivých věznic. V každé věznici sociální pracovníci pracují s jinými tématy nebo třeba s udržením hranic. Ve věznicích s ostrahou nízkým stupněm zabezpečení se bude pracovat jinak a řešit se jiná témata než u odsouzených ve vysoké ostraze, kde mají výši trestů i několik desítek let. Rizikem může být i to, že zkušenosti odsouzených jsou individuální a vycházejí z praxe, tudíž nejsou podloženy žádnou literaturou ani metodikou. Musím zmínit i to, že velkou roli sehrálo určení místa, kde rozhovor probíhal, čas, který jsem na rozhovor měla, ale v neposlední řadě i osobnost jednotlivých participantů. Jelikož jsem zaměstnancem ve Věznici Valdice a odsouzení mě tak berou, snažila jsem se jim dát skutečně prostor pro to, aby odpověděli ze svých zkušeností.

Z tohoto důvodu jsem nevedla rozhovory během aktivit, ale vždy individuálně, a to proto, aby se odsouzení nenechali ovlivnit nikým jiným. Jelikož v této praxi pracuji, musela jsem si dát i pozor na to, abych já sama odsouzeným nenapovídala, co mají odpovědět a tím je neovlivňovala. Musím konstatovat, že jsou na to z praxe zvyklí. Ve VTOS je zaměstnanci vedou k tomu, jak mají jednat, co a jakou formou mají napsat, jak se mají chovat, ale můj cíl byl, aby odpovídali skutečně dle svých zkušeností a jak to oni sami cítí. Rizikem pro výzkum mohlo být i to, že jsem nevěděla, zda vybraný participant ještě v době, kdy rozhovor proběhne, bude ve věznici a na oddělení, kde pracuji. Jednoduše se mohlo stát, že bude nařízená eskorta do jiné věznice, nebo zdravotní problém a v této situaci bych musela vybrat jiného odsouzeného, což se naštěstí nestalo. Posledním rizikem, které zmíním, je časová náročnost polostrukturovaného interview, což bylo náročné od sestavení otázek rozhovoru, přes samotné vedení interview až po přepisování odpovědí a samotného vyhodnocení.

5.8 Popis výsledků výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo „zjistit, jak odsouzení využívají práci sociálního pracovníka ve Věznici Valdice“.

DC 1 Zjistit, jaké mají odsouzení povědomí o sociální práci ve vězeňství.

Tímto dílčím cílem jsem chtěla zjistit, zda odsouzení dokážou dle svého uvážení interpretovat, kdo je sociální pracovník. Dále jsem chtěla prozkoumat, zda odsouzení vědí, v jakých oblastech jim může sociální pracovník pomoci. Chtěla jsem se dozvědět, jak vnímají sociálního pracovníka a jestli je pro ně sociální práce ve vězeňství důležitá a také z jakého důvodu. Chtěla jsem i objasnit, zda je sociální práce pro odsouzené ve Věznici Valdice prospěšná a v čem konkrétně. Dílčí cíl 1 jsem se snažila naplnit a objasnit pěti otázkami, které jsem pokládala participantům.

DC 1.1 Interpretovat, kdo je sociální pracovník podle odpovědí jednotlivých odsouzených.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Dokážete říci, kdo je sociální pracovník?

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda odsouzení dokážou interpretovat vlastními slovy, kdo je sociální pracovník. Zda jsou schopni vymyslet smysluplné označení pro sociálního pracovníka ve věznici. Tato otázka je informativní a to z toho důvodu, abych nějak rozhovor započala a zároveň se dozvěděla, jak budou jednotliví participanté schopni odpovídat. Odpovědi participantů se prakticky shodovali v tom, že se jedná o člověka, *který dokáže pomoci klientům v sociální oblasti (P1)*. Někteří participanté se shodují i v tom, že sociální pracovník, je jeden z odborných zaměstnanců vězeňské služby, *kteřý v rámci VTOS zařizuje, respektive zprostředkovává odsouzeným třeba komunikaci mezi úřady nebo vystavení OP*. Odsouzení, kteří takto odpověděli, končí odpověď na moji první otázku rozhovoru takto, *to bych si odsud sám nezajistil (P6)*. Jeden z participantů dodává, že sociální pracovník *pomáhá vězňům zařizovat různé věci, které by si jinak sám zařídil, kdyby byl na svobodě (P8)*. Obecně se tedy dá interpretovat, že se odsouzení shodli v tom, že se jedná o odborného pracovníka vězeňské služby, který jim pomáhá v řešení problémů, které ve VTOS mají a dále zprostředkovává kontakt s institucemi mimo VTOS.

DC 1.2 Zjistit, v jakých oblastech jim může sociální pracovník pomoci.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: V jakých oblastech Vám může sociální pracovník pomoci?

Touto otázkou jsem mířila k tomu, zda si odsouzení uvědomují, v jakých oblastech jim může sociální pracovník ve věznici pomoci. Zjistila jsem, že odsouzení vědí o oblastech, které jsou pro ně aktuální a ve většině případů jsou si vědomi, v jakých oblastech sociální pracovník působí. Ani jeden z participantů neuvedl, že se sociální pracovník jako jeden z odborných zaměstnanců podílí na vstupním pohovoru na nástupním oddíle v rámci získávání informací zpracování souhrnné analýzy rizik a potřeb odsouzených. Toto zjištění není pro výzkum nijak překvapivé a to hlavně z důvodu toho, že výzkumný vzorek jsou odsouzení, kteří již nějakou dobu ve VTOS pobývají a tudíž je možné, že tuto skutečnost již zapomněli.

Na otázku odpovídali tak, aby reagovali na současnou situaci. Ve většině odpovědí se objevovaly odpovědi týkající se oblasti rodiny. *Sociální pracovnice mi může pomoci třeba zařídit návštěvu s nezletilým dítětem v péči druhého rodiče, taky může zařídit důchody, nebo komunikaci s úřady (P7)*. Všichni participanté uvedli, že v kompetenci sociálního pracovníka je zajištění dokladů, což je jedním ze stěžejních bodů práce v případě blížícího se propuštění a to hlavně kvůli dalšímu řešení sociálních dávek v rámci postpenitenciární péče, která je dále delegována na sociálního kurátora. Občanské průkazy musejí odsouzení mít i ve VTOS v případě, když mají zájem zúčastnit se voleb nebo v častějších případech, když potřebují úředně ověřit podpis v řešení nějakých dalších situací (péče o děti, dědictví, prodeje majetku, řešení rodinných záležitostí mimo VTOS, které mohou vyřešit rodinní příslušníci v rámci zplnomocnění atd.).

Jeden z participantů odpověděl, že sociální pracovník *zařizuje dokumenty pro řešení dědictví, to mi po smrti táty hodně pomohlo, jinak bych nevyřešil nic a ségra by byla bez peněz dodneška (P4)*. Někteří svojí odpověď zobecnili na to, že *dělá poradenství ve všem sociálním, potom spolupracuje s kurátorem, matrikou nebo jinými úřady (P8)*. Participant (P5) uvedl, že *sociální toho má fakt hodně. Důchody, občanky, změna pojišťovny, ale mě hlavně pomohla s dětma, když jsem řešil sociálku*. Jedním z nejčastějších dotazů od odsouzených je řešení dluhů. Bohužel pokud je odsouzený nezaměstnaný, není možnost jeho finanční situaci řešit. V těchto případech se exekutorům nebo na instituce, které peníze vymáhají, zasílá potvrzení o výkonu trestu, které vystaví

sociální pracovník, kde je uvedeno, že odsouzený je v současné době ve VTOS a není zaměstnán.

Většinou je vymáhání zastaveno, dokud odsouzený nemůže svoji situaci řešit. Pokud je zaměstnaný, zasílá se poměrná částka na splácení dluhů, ale problém je v tom, že výdělků ve VTOS nejsou nijak vysoké, a proto je splácení dluhů většinou velmi časově náročné. Ve výzkumu mě překvapilo, že oblast financí a řešení dluhů uvedli jen dva účastníci. Další odpovědi, která se objevila jen u jednoho a to, že *sociální zprostředkovává kontakty na různé instituce, když potřebuju někde napsat a nemám adresu, vždycky se obrátím na paní sociální (P6)*.

DC 1.3 Zjistit, jak odsouzení vnímají sociálního pracovníka.

Tímto dílčím cílem druhého řádu jsem chtěla zjistit, jak odsouzení sociálního pracovníka ve výkonu trestu vnímají. Cílem bylo zjistit, zda odsouzení cítí empatii nebo třeba individuální přístup ze strany sociálních pracovníků ve vězeňství. Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Jak vnímáte sociálního pracovníka ve VTOS?

V této otázce se odpovědi dost různily, někteří účastníci odpověděli velmi stručně, *vnímám ho dobře, jako hodného člověka, který chce pomoci a v rámci svojí práce vždycky pomůže. Venku jsem se sociálníma setkat jen na sociálce a tam byli vždycky protivný (P5)*. Hodně odsouzených si myslí, že sociální pracovnice *pomáhá vězňům (P8)*, což někdy dost klame. Sociální pracovnice ve vězeňství dost často stojí před dilema, zda pomáhat odsouzenému, nebo raději vyhovět příbuzným. (Pro příklad: řešení sporů o návštěvy ve věznici u velmi malých dětí, kde není v kompetenci sociální pracovnice určit, zda je to pro dítě vhodné nebo ne. Většinou se stává, že matka dítěte komunikuje přes OSPOD, který žádá vyjádření sociální pracovnice. Problémem je, že bychom měli pracovat na tom, aby odsouzený udržoval kontakt s rodinou a dětmi, ale často se zapomíná na to, že samotný odsouzený v době kdy byl mimo VTOS se o dítě nestaral a dítě ho zná jen z fotek nebo také vůbec.).

Jeden z účastníků uvedl v odpovědi, že *sociální toho dělá tolik, že nepomáhá jen mně tady v base, ale i jiným úřadům, třeba když jsem neměl pojišťovnu. Paní sociální hodně pomohla i mojí mámě, když mi napsala potvrzení, že jsem ve vězení, aby mámu neotravovali exekutoři a taky mi poradila, že mě máma může přehlásit na úřad, aby nechodili k ní domů. Já za sebe bych bez pomoci sociální nevěděl nic a to nemluví o tom, že s náma teď tráví čas na aktivitě, kde nám všechno vysvětluje, abychom nebyli úplně*

dutý. Je hodně chlapů, kteří mi říkali, že to nepotřebujou, že to vědí, ale na těch celách to jsou takový kecy, co si vymýšlejí (P7). Toto je jeden z problémů, který se objevuje dost často. Odsouzení si mezi sebou předávají informace na celách, na pracovištích a také na vycházkových dvorech, ale většinou se jedná o nepřesné nebo nedostatečné informace.

Cílem aktivit, které vedou sociální pracovníce, je právě to, aby se odsouzení dozvěděli základní informace o problematice sociálně právního poradenství a finanční gramotnosti, kde mají možnost se na vše zeptat. Často se stává, že odsouzení chtějí invalidní důchod jen proto, že jsou nemocní, ale zapomínají na podmínku splnění odpracovaných let, nebo třeba mění zdravotní pojišťovny jen proto, že to tak dělají ostatní z cely, ale nejsou informováni o tom, že mohou zdravotní pojišťovnu změnit jednou za rok v určité části roku. Důležité je zmínit, že v případě problémů odsouzení sami žádají sociální pracovníci o pomoc, což se právě ne vždy stává.

Odsouzení jednají sami na vlastní pěst a nárokují si i to, na co nárok nemají a poté žádají sociální pracovníci, ať to vyřeší, což v některých situacích není možné. Další participant uvedl, že sociální pracovníci vnímá jako *člověka, který mi může pomoci v těch případech, které nemohu v postavení odsouzeného vyřídit sám. Zejména teda řešení mých osobních věcí, které bych nikomu jinému ani neřekl. Jediný pracovník, kterému věřím v base je právě sociální. Navíc se mnou mluví jako s člověkem a ne jako s muklem, cítím tam ten prvek osobního působení nebo jednání (P6).* Vzhledem k tomu, že odsouzené, kteří odpovídali znám a vím, za jakou trestnou činnost ve výkonu trestu jsou, jsem překvapená u participanta (P1), který uvedl. *Paní sociální je jedna z mála, se kterou má cenu se bavit i o osobních věcech. Líbí se mi, že když je to fakt jen moje věc, zeptá se, jestli o tom mám mluvit v aktivitě, nebo když přijde na celu, bere si mě na chodbu, třeba když jsem řešil problémy s dcerou. Tohle jsem od jiných zaměstnanců nezažil, ale chápu to, protože jsme zavřenej po sedmé a hlavně za prasárnu. Jednoduše ji vnímám jako člověka, na kterého se mohu obrátit s jakýmkoli problémem, a dokáže se vcítit do pocitů člověka, věřím, že to tak je u jiných odsouzených (P1).* Pro vysvětlení, jedná se o odsouzeného, který je ve výkonu trestu po sedmé a spáchal několik násilných trestných činů (loupežná přepadení proti nemohoucím apod.).

DC 1.4 Zjistit, zda je pro odsouzené ve VTOS sociální práce důležitá.

Tento dílčí cíl druhého řádu mi měl ukázat, zda odsouzení považují sociální práci ve vězeňství jako důležitou. Jestli by si poradili s řešením problémových situací sami, nebo za pomoci jiných zaměstnanců nebo jestli jsou oblasti, ve kterých jim pomůže jen sociální

pracovník. Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Je pro Vás činnost sociálního pracovníka důležitá? Z jakého důvodu?

V odpovědích na tuto otázku se objevovaly jen pozitivní reakce, *ano, je důležitá, může mi pomoci v jakékoli věci ze sociální oblasti (P1)* nebo, *je hodně důležitá hlavně na začátku trestu, kdy člověk nic neví a pak na konci, kdy zase radí, co bude po výkonu trestu (P2)*. Participanti se v jednotlivých odpovědích shodli i na tom, že *v některých případech se člověk ve výkonu trestu bez rady sociální i konkrétní pomoci neobejde (P7)*. Dva participanti uvedli, že je důležitá, *z důvodu toho, že jsou věci, kterým v sociální oblasti nerozumím, a sociální mi poradí a nasměruje mě, co mám dál dělat. Je fakt, že někdy řeknou, ať si tam napíšeme sami, i když si myslím, že by to mohli zařídít za nás (P5)*. S tímto tvrzením se ztotožňuji a jen pro vysvětlení doplním komentář. Odsouzení ve výkonu trestu jsou zvyklí, že je zaměstnanci vedou v tom, jak se mají chovat, jak mají vystupovat, jak mají mluvit apod. Sociální pracovnice mají v náplni práce vést odsouzeného k samostatnosti, proto pokud je toho odsouzený schopen, vedeme je k tomu, aby si svoje záležitosti sami vykořisťovali.

Důraz je kladen hlavně na odsouzené před koncem výkonu trestu a to hlavně kvůli následné resocializaci a schopnosti se o sebe postarat. Tuto skutečnost uvedl participant (P3) ve své odpovědi. *Je důležitá, ulehčuje mi značně vyřizování potřebných věcí, dokladů, kontaktů a tak. Navíc mě informuje o tom, co pro mě bude nového po výkonu trestu. Je dobře, že si na aktivitě zkusíme sami napsat životopis nebo třeba složenku, to se mnou nikdy nikdo jiný ve věznicích nedělal. Sociální to sice neudělá za mě, ale já jsem rád, aspoň to budu mít do budoucna a až se dostanu ven, tak budu aspoň něco vědět (P3)*.

DC 1.5 Zjistit, zda je pro odsouzené sociální práce ve VTOS prospěšná.

Tímto dílčím cílem druhého řádu jsem chtěla zjistit, zda odsouzení dokážou posoudit, jestli pro ně je sociální práce ve výkonu trestu prospěšná a zda budou schopni interpretovat v čem konkrétně. Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Je pro Vás práce sociálního pracovníka prospěšná? V čem?

Všichni odsouzení se shodli na tom, že sociální práce ve věznicích je prospěšná. Vzhledem k tomu, že tato otázka navazovala na předchozí odpověď, dalo se předpokládat, že odpovědi se budou prolínat. Většina participantů udávala stejné odpovědi, jako v předešlé otázce, a to hlavně, že se mohou něco nového dozvědět a potom pracovat s konkrétními a smysluplnými informacemi. Dále uváděli, že jim sociální pracovnice v rámci svých kompetencí dokáže individuálně pomoci. Participant (P6) uvedl, *kromě*

toho, co jsem uvedl předtím, navíc sociální realizuje sociální poradenství, aktivity a další prospěšné programy v rámci resocializace. Nutno říct, že na rozdíl od spousty jiných aktivit, mají tyto alespoň nějaký smysl (P6). Jeden z participantů odpověděl, určitě, každá pomoc, byť sebemenší je pro odsouzeného ve VTOS prospěšná. Jen bych přivítal větší pravomoci a pole působnosti pro sociální pracovníky, třeba z oblasti finančního poradenství a dluhů, tady si myslím, že jsou rezervy. K této odpovědi bych uvedla jen to, že sociální pracovníci ve vězeňství nejsou finanční poradci a nemají možnost odborného školení v této oblasti. Ve finanční gramotnosti probíhá vzdělávání skrze organizaci Rubikon v Akademii Vězeňské služby ČR, školení ovšem probíhá vždy velmi obecně. Problémem v této oblasti je, jak jsem již zmínila, to, že odsouzení nemají práci nebo zaměstnání jsou, ale nedosáhnou na takové výdělky, aby mohli své dluhy splácet tak, jak by si představovali. Další potíží je, že nedosáhnou v rámci zaměstnání ve výkonu trestu na oddlužení, tudíž s dluhy do výkonu trestu přicházejí a v hodně případech s ještě většími pohledávkami odcházejí.

Zhodnocení DC1

V rámci prvního dílčího cíle jsem chtěla zjistit, jaké mají odsouzení povědomí o sociální práci ve vězeňství. Chtěla jsem, aby participant svými slovy interpretovali, kdo je sociální pracovník. Všichni participant se shodli v tom, že je to člověk, který jim pomáhá v řešení problému ze sociální oblasti. Dále jsem chtěla zjistit, zda odsouzení mají povědomí o tom, v jakých oblastech může sociální pracovník ve vězeňství pomoci. Obecně se dá říci, že odsouzení mají povědomí o tom, co sociální pracovník ve věznicích dělá a jaké oblasti zastává, ale je pravdou, že žádný z participantů neodpověděl tak, že by uvedl vše ve své odpovědi. Odpovědi jednotlivých participantů byly spíše jednotlivé s tím, že někteří participant uvedli více oblastí a jiní méně. V tomto zjištění je stěžejní uvědomit si, zda jsou odsouzení dostatečně informováni o tom, v jakých oblastech sociální pracovník působí. Otázkou je, zda by neměli být odsouzení průběžně informováni o tom, v jakých oblastech může sociální pracovník pomoci.

Problémem ovšem je kapacita, kdy na jednoho sociálního pracovníka je většinou zhruba sto až sto padesát odsouzených a není možné každého jednotlivě informovat, v čem může sociální pracovník odsouzeným pomoci. Odsouzení mají denně možnost se zeptat prostřednictvím žádanek, ale to se bohužel moc neděje. Dále se participant shodli v tom, že sociální práce ve vězeňství je prospěšná a důležitá. Někteří také uvádějí, že bez sociálních pracovníků by některé problémy nedokázali vyřešit. Dle odpovědí se dá

konstatovat, že sociální pracovník je vnímán mezi odsouzenými kladně a odsouzení mají obecné povědomí o tom, co sociální pracovník dělá.

DC 2. Zjistit, jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS.

Tímto dílčím cílem jsem chtěla zjistit, jaké mají odsouzení zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS a také mě zajímal jejich názor, proč myslí, že to tak je. Dále jsem chtěla, aby se participanti zamysleli, zda nemají i jinou zkušenost než tu, kterou uvedli v první odpovědi. Chtěla jsem docílit toho, aby se ve výzkumu objevily i negativní zkušenosti, pokud je odsouzení mají. Dále jsem chtěla prozkoumat, jaký mají sociální pracovníci přístup k odsouzeným dle názoru participantů. Tímto jsem chtěla uvést, zda mají dle participantů sociální pracovníci jiný přístup k odsouzeným než ostatní pracovníci Vězeňské služby. Dílčí cíl 2 jsem se snažila naplnit a objasnit třemi otázkami, které jsem pokládala participantům.

DC 2.1 Zjistit jaké mají odsouzení zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Jaké máte zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS? Proč myslíte, že tomu tak je?

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, jaké mají participanti zkušenosti se sociálními pracovníky ve Vězeňské službě. Bylo mi jasné, že většina participantů bylo v kontaktu se sociálním pracovníkem i mimo VS a zajímalo mě jejich názor a srovnání, jaké mají zkušenosti s pracovníky ve VS a mimo VS. Doplnkovou otázkou jsem zjišťovala, zda dokážou dle svého uvážení odsouzení říct, proč sociální pracovníci takto jednají. Všichni participanti se shodli na tom, že mají dobré nebo velmi dobré zkušenosti se sociálními pracovníky ve VS. Participant (1) uvedl odpověď, *velmi dobré, pokud si odsouzený zažádá o pohovor a uzná, že má problém, vždy mu sociální pomůže. Když to srovnám se sociálkou venku, tak tam mě kolikrát vyhodili nebo mi řekli, že na nic nemám nárok (P1).*

Někteří participanti odpověděli podobně, *když jsem něco potřeboval, informovali mě a vše vysvětlili a pokud to bylo možné i zařídili, když to bylo v jejich kompetenci. Hodně důležitý je pro mě, že mi to vysvětlí. Když jsem něco řešil venku, většina mi řekli ne a hotovo (P3).* V této otázce byly zajímavé spíše odpovědi, na mou doplnkovou otázku: proč myslíte, že tomu tak je? Někteří participanti odpověděli, že nevědí a nedokážou říct, proč tomu tak je. Jeden odpověděl, *zřejmě to bude samou podstatou sociální práce (P6)*, jiný participant odpověděl, *myslím si, že je to kvůli tomu, že nám chtějí jako jedni z mála pomoci, i když si to někdo ani nezaslouží (P2).* Na tuto otázku navazoval další dílčí cíl.

DC 2.2 Zjistit, zda mají odsouzení i jiné zkušenosti.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Vzpomněl byste si, zda jste měl někdy i jinou zkušenost se sociálním pracovníkem?

V této otázce bylo mým cílem zjistit, zda se odsouzení setkali i s jiným přístupem sociálních pracovníků ve VS. Vzhledem k tomu, že jsem očekávala, že budou uvádět v předchozí otázce ty dobré zkušenosti, chtěla jsem, aby se zamysleli, zda měli během výkonu trestu se sociálním pracovníkem i jinou zkušenost. Všichni participanti se shodli na tom, že se sociálními pracovníky ve VS vždy navázali kontakt a vždy šlo o dobrou spolupráci. *Mé zkušenosti se sociální jsou jen dobré (P8)* jiná odpověď pro příklad byla, *sociálního pracovníka jsem zatím potřeboval hlavně v rodinných záležitostech a vždy jsem měl jen pozitivní zkušenost. Když sociální něco pro odsouzené nemůže udělat, snaží se aspoň říct proč a potom to i odsouzení chápou. Stává se, že jiní zaměstnanci řeknou ne a hotovo (P3)*. Kompetence sociálních pracovníků ve VS jsou omezené zákonem o osobních údajích a jinými předpisy, což někdy odsouzení neradi přijímají, protože se stává, že chtějí, aby sociální pracovník volal rodinným příslušníkům, nebo aby za něj řešil osobní věci, což v kompetenci sociálního pracovníka není.

Jeden participant sice odpověděl, že zkušenosti má dobré, ale dle jeho vyjádření se dá konstatovat, že dle jeho slov nedostatečné. Participant (P7) odpověděl, *se sociální pracovníci jsem v kontaktu převážně v rámci aktivit programu zacházení, kdy jsem absolvoval finanční gramotnost i sociálně právní poradenství a tato zkušenost je velmi dobrá, aktivity měly nějaký smysl a dozvěděl jsem se plno pro mě nových užitečných věcí. V jiných případech jsem se obracel pouze tehdy, kdy jsem potřeboval adresy nebo potvrzení o výkonu trestu. Podle mě je ale pole působnosti sociálních pracovníků ve VS (zvláště ve věznicích se zvýšenou ostrahou) značně omezené, proto se s některými věcmi na sociální pracovníci obrátit nemůžu, ačkoliv bych chtěl (P7)*. Tato odpověď mě překvapila a při dalším dotazování jsem se chtěla dozvědět, v jakých situacích by potřeboval odsouzený pomoci a o danou podporu nemůže požádat.

Participant mi dále uvedl, že se to týká jeho dcery. *Mám dceru a vůbec nic o ní nevím. Její matka (moje bývalka) nechce, aby se mnou byla v kontaktu, prý na ni nemám právo. Sociální mi řekla, že když nejsem v rodném listě, nemůže mi pomoci a prý fakt nemám na dceru nárok, ale tak je to moje dítě, tak co mám dělat? Dál je to třeba oblast řešení dluhů, prej dokud nebudu chodit do práce (tady, chodit nebudu, dřít za ty směšný prachy) tak prej se těch dluhů nezbavím, ale mluví se o dluhový amnestii. Chlapi*

na cele o tom říkali, na to mi sociální řekla, že o ničem neví a v tom mi nepomůže. Nebo když jsem potřeboval zavolat mámě, že nemám hygienu, tak mě sociální nenechala, i když má telefon na stole. Přitom by mi přeci měla pomoci, když to potřebuju. Toto jsou témata, která se u odsouzených dost často opakují. Nemají právní nárok na jakékoli informace o dítěti, pokud nejsou zapsáni v rodném listě a sociální pracovníci skutečně nemohou doporučit odsouzenému nic jiného, než kontaktovat matku dítěte a popřípadě se domluvit na styku s ní, ale ve většině případů matka ani nereaguje na dopis, který odsouzený napíše.

Téma dluhové amnestie vždy přijde a zase odejde. Jedná se o mylné informace, které mají odsouzení od jiných odsouzených a nemají je ničím podložené. Kontaktování rodinných příslušníků je v některých situacích možné, ale vždy je to situace, která tuto skutečnost nutně vyžaduje (např. náhlé zhoršení zdravotního stavu). Nikdy se nejedná o požadavky odsouzených. Takových témat je ze stran odsouzených velké množství a sociální pracovníci skutečně nemají možnost jim v těchto oblastech pomoci. Ve většině případů odkazují na korespondenční komunikaci a odkaz na pomoc rodinných příslušníků mimo VTOS.

DC 2.3 Zjistit, jaký mají k odsouzeným sociální pracovníci přístup.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Jsou v přístupu k Vám sociální pracovníci v něčem jiní než ostatní zaměstnanci?

V této otázce mi šlo o zjištění, zda odsouzení vnímají, jestli k nim mají sociální pracovníci jiný přístup než ostatní zaměstnanci VS. Mým cílem bylo zjistit, zda se sociální pracovníci ve VS chovají k odsouzeným odlišným způsobem než jiní zaměstnanci.

Většina participantů se shodla na tom, že přístup sociálních pracovníků ve VS je jiný než od ostatních zaměstnanců VS. Jeden odsouzený s tímto tvrzením nesouhlasil a uvedl, že *nejsou jiní, dělají to, co mají. Sociální práce totiž má to poslání lidem pomáhat, takže oni nemusejí být jiní proto, aby se chovali lidsky (P5)*. Participant uváděl, že jsou sociální pracovníci, empatictější, vstřícnější, upřímnější a lidštější. Odsouzení odpovídali ze svých zkušeností a objevily se odpovědi jako, *mají lepší přístup, i když jsem vězeň odsouzený za závažný trestný čin, chovají se ke mně jako k člověku (P1)*. Jak uvádí ve své odpovědi další participant, úkolem sociálních pracovníků není kontrolovat chování, pořádek na celách a jiné povinnosti, které odsouzení mají. To může být jeden z důvodů, proč je přístup sociálních pracovníků jiný než ostatních zaměstnanců, kteří mají i pravomoc udělit kázeňský trest za neplnění povinností vyplývajících z nařízení vedení věznice.

Participant (P6) uvádí, že *sociální pracovník do vězení vnáší prvek civilního života, zejména osobním přístupem k řešení individuálních problémů odsouzených. Co je hlavní, že neřeší bordel na celách, nemusí se zabývat porušením Vnitřního řádu a podle toho se k nám chovají.* Co se týče poznámky o individuálních zacházení, tak je samozřejmě snaha o to s každým odsouzeným jednat individuálně, ale problémem je velký počet odsouzených na jednoho sociálního pracovníka. Bohužel není v silách sociálních pracovníků s každým jedním odsouzeným řešit veškeré problémy, protože na to není prostor ani čas. Další potíží je, že odsouzení dost často ani o pomoc nepožádají a problémy v sobě dusí, nebo je řeší sami po své linii. Pokud odsouzený nepožádá sociální pracovníci o pomoc, není možnost zjistit, že odsouzený nějaký problém má.

Participant (P7) uvedl tuto odpověď. *Přístup je k odsouzeným individuální, pokud to jde. Když jsem v rámci nástupu do VTOS byl umístěn na oddělení E, kde je pár odsouzených, tak tam sociální měla možnost se mnou pracovat velmi individuálně, což mě v té době hodně pomáhalo. V současné době jsem na oddělení D, kde je asi tak tři sta mukulů a není v silách dvou sociálních pracovníků přistupovat k některým lidem individuálněji, byť je třeba znát delší dobu a poznaly, že by si takový přístup tito odsouzení i zasloužili. Důvodem je podle mě určitě množství odsouzených, ale samozřejmě i z bezpečnostních důvodů. Sociální nesmí zapomínat na obezřetnost a na svoje bezpečí (P7).* Ve vězeňském prostředí ve věznicí se zvýšenou ostrahou jsou u pohovorů s odsouzenými vždy příslušníci VS a to právě kvůli zajištění bezpečí sociálních pracovníků. Příslušníci nejsou přítomni jen během aktivit programu zacházení, kde je přístup sociálních pracovníků k odsouzeným více individuální i přesto, že se jedná ve většině případů o skupiny.

Zhodnocení DC 2

Druhý dílčí cíl jsem věnovala zjištění, jaký mají odsouzení vztah k sociálním pracovníkům ve VTOS. Chtěla jsem zjistit, jaké mají odsouzení zkušenosti se sociálními pracovníky ve VTOS. Všichni participanté se shodli na tom, že se sociálními pracovníky ve VTOS mají dobré zkušenosti. Dle odpovědí participantů se dá říci, že ve VTOS mají se sociálními pracovníky lepší než mimo výkon trestu. Dále jsem chtěla zjistit, zda mají odsouzení z výkonu trestu i jiné zkušenosti. Šlo mi o to, aby se zamysleli, jestli nemají i negativní zkušenosti s přístupem sociálních pracovníků ve VTOS.

Většina se shodla na tom, že mají jen dobré zkušenosti, ale jeden participant uvedl, že dle jeho názoru je spolupráce nedostatečná. V některých oblastech nemůže sociální pracovník odsouzeným ve VTOS pomoci tak, jak by mohl pomoci mimo výkon trestu

a odsouzení toto ne vždy přijmou. Poslední otázkou jsem chtěla zjistit, jaký mají k odsouzeným sociální pracovníci přístup. Kromě jednoho participanta se všichni shodli na tom, že přístup je jiný než od ostatních pracovníků VS. Jeden dotazovaný uvedl, že nemají jiný přístup, ale jde o to, že se chovají, tak jak to po nich profese sociálního pracovníka vyžaduje. Ostatní uváděli, že přístup je lidštější, upřímnější i empatičtější. Hlavním výstupem je, že by sociální práce ve VS měla být více individualizovaná a sociální pracovníci by neměli spolupracovat s tolika odsouzenými. Díky tomu se odsouzeným nedostává takové péče, jakou by potřebovali. Obecně se dá říci, že se odpovědi všem participantů shodovaly.

DC 3. Zjistit, jak se daří s odsouzenými navázat kontakt.

Tímto dílčím cílem jsem chtěla zjistit, jak se daří navázat kontakt s odsouzenými ve VTOS. Cílem bylo zaměřit se na to, jak nejčastěji žádají sociálního pracovníka o pomoc, jaké mají možnosti žádat o radu sociálního pracovníka. Dále jsem se snažila zjistit, v čem odsouzeným sociální pracovník nejvíce pomáhá, zda dokážou specifikovat, v jaké oblasti je sociální pracovník ve vězeňství potřebný. Dále jsem se zaměřila na to, jaké problémy dotazovaní odsouzení se sociálním pracovníkem dosud řešili. Poslední částí tohoto dílčího cíle jsem věnovala zjištění, zda se problémy, se kterými za sociálními pracovníky participantů přišli, zda se podařily vyřešit. Dílčí cíl 3 jsem se snažila naplnit a objasnit třemi otázkami, které jsem pokládala participantům.

DC 3.1 Zjistit, jakou formou odsouzení nejčastěji žádají sociálního pracovníka o pomoc.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Jakým způsobem žádáte sociálního pracovníka o pomoc?

Na tuto otázku odpověděli všichni tázaní stejně a to, že o pomoc sociální pracovnice žádají přes žádanku, kterou doručí sociální pracovníci nebo v rámci aktivity programu zacházení požádají o osobní pohovor. Participant (P1) odpověděl, *pokud chci jen adresu, tak sociální napíšu žádost a požádám o korespondenční adresu na nějaký subjekt a pokud chci s paní sociální mluvit, napíšu, že žádám o pohovor. Potom si mě zavolá do kanceláře a problém řešíme (P1)*. Odsouzení tímto mají možnost každý den požádat sociálního pracovníka o pomoc a o této skutečnosti jsou informováni jak na nástupním oddíle tak následně od kmenových vychovatelů.

DC 3.2 Zjistit jaké problémy odsouzení se sociálním pracovníkem dosud řešily.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Jaké problémy jste doposud se sociálním pracovníkem řešil?

V této otázce se odpovědi různily, dle toho, jaké problémy zrovna odsouzený se sociálním pracovníkem aktuálně řeší, nebo vyřešili v minulosti. Jedna z velmi důležitých kompetencí sociálního pracovníka, je zajištění platných dokladů. Mít platné doklady je pro odsouzené důležité jak během VTOS tak i po VTOS. Participant (P8) odpověděl, *sociální mi nedávno zařídila novou občanku. Já jsem svoji ztratil a pak jsem ji potřeboval, když jsem potřeboval úředně ověřit podpis. Myslel jsem si, že v base nebudu doklady potřebovat, ale byla to blbost (P8)*. Další téma, které se velmi často objevuje, je řešení rodinných záležitostí. Odsouzení dost často, ztratí kontakt na své příbuzné a mají možnost požádat sociálního pracovníka o to, aby požádali sociálního kurátora o sociální šetření.

Někteří odsouzení si sociální kurátory osloví sami, ale většina sociálního pracovníka potřebuje, aby získali korespondenční adresu na sociálního kurátora. Dále je velmi časté řešení kontaktu s dětmi. *Sociální mi poradila, jak se zkontaktovat s dcerou, sice to není tak, jak jsem chtěl. Myslel jsem si, že mě bude chtít vidět, ale aspoň mi sem tam někdy odpoví na dopis (P1)*. Dále se velmi často objevuje problém placení výživného. Odsouzení, kteří jsou zaměstnaní ve věznicích, jsou povinni platit výživné, což je jedna z přednostních pohledávek. *Když jsem začal chodit do práce, tak mi paní sociální zajistila, abych platil na děti. Sice ty částky nejsou nijak velký, ale aspoň mi nenarůstá dluh na výživném (P2)*. Sociální pracovník dále zajišťuje ověřování podpisů, pokud odsouzení tento úkon potřebují, přes sociální pracovnice se žádá o důchody. Sociální pracovník sepíše společně s odsouzeným žádost o důchod a zasílá žádost na Českou správu sociálního zabezpečení. Nejčastěji se jedná o pohovory v rámci sociálního poradenství a předání adresy, kam odsouzení sami píšou. V některých případech se jedná o poradenství jednorázové, u některých odsouzených se jedná o poradenství dlouhodobé.

DC 3.3 Zjistit, zda byl sociální pracovník schopen odsouzeným pomoci.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Povedlo se tento problém vyřešit, jakým způsobem?

Odsouzení se shodli na tom, že ve většině případů se povedlo problém vyřešit. *Já jsem zatím neřešil nic závažného, většinou jen maličkosti. Žádal jsem adresy, sociální mi zajistila občanský průkaz a potom i ověřování. O žádný závažný problém nešlo, ale to co*

jsem potřeboval, to jsme vyřešili (P7). Někteří participanti uvedli, že problém ještě není dořešený. *No, ono se ten problém táhne už několik měsíců a ještě se to nedořešilo. Jedná se o mou dceru, její matka se mnou nechce komunikovat, takže je to dost složitý, ale paní sociální mi se vším pomohla (P1).* Jeden odsouzený odpověděl, že se nepodařilo vyřešit nic. *Když jsem chtěl, aby sociální kontaktovala mámu, aby za mnou přijeli, tak se to prý musí přes kurátora, to jsem odmítnul. Chtěl jsem, aby ji napsala, nebo zavolala, to ale neudělala (P2).* Tyto situace se stávají u odsouzených, kteří si myslí, že sociální pracovníci mohou zajistit vše, co žádají. Jak už bylo zmíněno, sociální pracovníci jsou omezeni nařízením vedení věznice, ale i zákonem o osobních údajích a dalšími zákony. Není možné, aby sociální pracovnice řešila za odsouzení osobní problémy a kontaktovala příbuzné. Ve většině případů odsouzení toto přijmou a přistoupí na postup, který je nutný ke zkontaktování rodinných příslušníků.

Zhodnocení DC 3

Třetí dílčí cíl jsem zaměřila na to, jak se daří navázat kontakt s odsouzenými ve VTOS. Chtěla jsem zjistit, jakým způsobem odsouzení nejčastěji žádají o pomoc sociálního pracovníka a jaké mají možnosti o radu nebo pomoc žádat. Všichni participanti se shodli na tom, že žádají převážně přes písemné žádosti adresované sociálnímu pracovníkovi. Když se jedná o maličkosti typu vyhledání adresy, tak svůj požadavek přímo uvedou na žádost. Pokud se jedná o osobní problém nebo situaci, kterou chtějí odsouzení řešit osobně se sociálním pracovníkem, uvedou na žádost, že prosí o pohovor se sociálním pracovníkem. Sociální pracovník má povinnost všechny žádosti zpracovat. Dále jsem chtěla zjistit, jaké problémy odsouzení se sociálním pracovníkem řešili. V této části se objevila velká škála odpovědí. Obecně se dá říci, že odsouzení využívají kompetencí sociálního pracovníka.

Některé oblasti jsou využívány častěji, jako je například zprostředkování kontaktu s rodinou skrze sociálního kurátora nebo zajištění platných dokladů. Dost často se objevuje i problémy s placením výživného nebo žádosti o důchody. Poslední část tohoto dílčího cíle jsem věnovala zjištění, zda se daří problémy odsouzených se sociálním pracovníkem vyřešit. Obecně se dá říci, že ve většině případů, kdy je možnost odsouzeným pomoci, se daří problémy vyřešit nebo alespoň směřovat k tomu, jak situaci vyřešit. V některých případech se v odpovědích objevilo, že problém, který odsouzený řeší, ještě není dořešený. To je jedna z potíží práce sociálního pracovníka a to ta, že je vše o dost pomalejší. Není

možnost někam s odsouzených zajít nebo ho jen tak odkázat, vše se musí řešit skrze korespondenci a to je o dost časově náročnější než mimo VS.

DC 4. Zjistit, zda mají odsouzení zajištěné bydlení a zázemí po VTOS.

Posledním dílčím cílem výzkumné části jsem chtěla zjistit, zda mají odsouzení zajištěné bydlení a práci po VTOS. Cílem bylo zaměřit se na to, jak jsou odsouzení připraveni na dobu po konci trestu. Jestli mají v tuto chvíli někoho, s kým jsou v pravidelném kontaktu. Dále jsem se snažila zjistit, zda se odsouzení mají kam vrátit, zda mají zázemí u rodinných příslušníků nebo zajištěnou jinou formu ubytování. Poslední část tohoto dílčího cíle jsem věnovala tomu, aby se odsouzení zamysleli nad tím, zda mají nějaké plány do budoucna a zda by je mohli interpretovat. Dílčí cíl 4 jsem se snažila naplnit a objasnit třemi otázkami, které jsem pokládala participantům.

DC 4.1 Zjistit, zda mají odsouzení příbuzné nebo přátele, se kterými jsou v kontaktu.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Máte někoho, s kým jste v kontaktu? O koho jde?

Tato otázka byla jedna z těch více osobních. Odsouzení, kteří mají mimo VTOS neměli s odpovědí problém, ale participantů, kteří jsou úplně sami a nejsou v kontaktu vůbec s nikým, s odpovědí otáleli. Z celkového počtu osm participantů, se kterými jsem vedla rozhovor, tři odpověděli, že nikoho nemají. *Nikoho nemám, rodiče ty už zemřeli, sourozenci byli různě po ústavech a vlastně ani přesně nevím, kolik jich bylo a jinak s nikým v kontaktu nejsem. Měl jsem kamarády, ale asi to nebyli opravdový kámoši, když se na mě vykašlali (P5)*. Někteří odsouzení mají rodiče i další příbuzné, ale vzhledem k jejich minulosti a trestnému činu, za který ve výkonu trestu jsou, od nich dala rodina ruce pryč. *To je docela osobní otázka. Mám rodiče a tři bratry, ale vzhledem k tomu, že jsem v minulosti dělal jenom problémy, tak dělaj jako bych nebyl. Několikrát jsem jim psal a zkoušel jsem to i přes kurátora, ale nechťejí se mnou nic mít. Naši prý říkají, že mají jen tři děti, přitom jsme čtyři kluci. Dřív mi psala babička, ta mě vždycky pomáhala, ale předloni zemřela (P4)*. Ostatních pět participantů odpovídalo různě, ale vždy uvedli někoho, s kým jsou v kontaktu. Někteří z nich využívají i návštěvy, ale jiní si s příbuznými jen píšou dopisy. *Mám samozřejmě rodinu, mámu a tátu a ségru, ta mi někdy napíše. S rodičema si píšu a posílají mi balík. Na návštěvy nejezdí, protože bydlí u Ostravy a to je pro ně hrozně daleko (P8)*. Někteří participantů odpověděli tak, že jsou s rodiči nebo

sourozenci v kontaktu a celá rodina je podporuje jak po psychické tak po finanční stránce v podobě zasílání známek, balíků a hygieny.

DC 4.2 Zjistit, zda se mají odsouzení kam vrátit.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Máte zajištěné bydlení po VTOS? Pokud ne, jak tento problém budete řešit?

V této otázce odpovědi dost navazovaly na reakce z předchozí otázky. Stejně jako u dílčího cíle 4.1 většina participantů odpověděla, že nějaké bydlení zajištěné mají. Někteří participanté odpověděli, že neví, co se konce trestu stane. *V tuhle chvíli jsem v kontaktu s mámou, která je zdravá, pracuje a má vlastní byt. Problémem je to, že mám dlouhý trest, výstup mám v roce 2043, takže to tady máma asi už ani nebude. Kdyby mě pustili teď, půjdu k mámě, ale co bude potom, nevím. A jak to budu potom řešit? No, tak, jak to bude možný. Vím, že teď se to řeší přes kurátory, ale kdoví jestli ještě něco v té době bude. Dál bych chtěl být v kontaktu s některými lidmi. V současné době si píšu s lidmi z církve, tak třeba mi potom pomůžou, jinak nevím (P7).* Stejní tři participanté, kteří nemají žádné kontakty, nemají ani zajištěné bydlení. Jeden z nich odpověděl, že *až budu tohle řešit, tak oslovím paní sociální a ona mi dá konkrétní informace, co mám dělat a koho oslovit. Mám dlouhý trest, takže to zatím moc neřeším (P5).*

Obecně se dá tedy říci, že ti participanté, kteří mají pravidelný kontakt s rodinou, mají i přislíbené nějaké bydlení. Jeden odsouzený má blízký konec trestu a odpověděl. *Já jsem v kontaktu s mámou, má svůj byt, ale bydlet k ní jít nechci. Přes kurátorku řeším ubytovnu. Nechci, aby se o mě máma starala, udělala toho pro mě už dost. Chci začít znovu a sám. Samozřejmě s mámou zůstanu v kontaktu, ale nechci u ní bydlet. Jsem dost starej na to, abych se o sebe postaral sám (P6).* U této otázky se odpovědi dost různily. Někteří participanté spoléhají na pomoc rodiny, jiní se o sebe chtějí postarat sami. V této problematice se dá říci, že každý odsouzený tyto situace řeší až přibližně rok někdy i půl roku před koncem trestu. V mém výzkumu většina participantů jsou osoby, které mají dlouhý konec trestu a proto, není toto téma aktuální.

DC 4.3 Zjistit, jaké mají odsouzení plány pro další život.

Pro naplnění tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem zvolila tazatelskou otázku: Můžete mi říct, jaké máte plány po VTOS?

Poslední otázku výzkumu jsem zaměřila na to, jaké mají odsouzení plány do budoucna. Stejně jako v předešlých otázkách se v odpovědích projevovalo, zda mají

odsouzení blíží se konec trestu, nebo zda mají před sebou ještě několik let výkonu trestu. Dále se dá pozorovat i to, že vliv má právě i kontakt s rodinou a zajištění bydlení a práce. Odsouzený, který má blíží se konec trestu jako jediný participant z výzkumu, odpověděl. *Kromě práce a bydlení, které už mám zajištěné, chci vytvořit co nejrychleji podmínky pro oddlužení. Chci si nechat obnovit řidičský průkaz, abych byl více mobilní a mohl cestovat. Dále bych se chtěl více věnovat zdravému životnímu stylu a zaměřit se na sport, který jsem začal už tady, jako je fotbal nebo basket. Až si vytvořím dostatečné zázemí (především až si zaplatím dluhy), chtěl bych si najít partnerku, oženit se a mít děti. Vím, že tohle je plán tak na pět let minimálně, ale doufám, že to zvládnou a sem se už nikdy nevrátím (P6).*

Na druhou stranu participant, který má opravdu dlouhý trest, uvedl tuto odpověď. *Od té doby co jsem tady tak se víc zajímám o církev. Až se odsud dostanu, chtěl bych zbytek života zasvětit Bohu. Chtěl bych pomáhat lidem, a proto taky přemýšlím o tom, jít do nějakého církevního řádu. Já vlastně nevím, co bude. Mám fakt dlouhý trest, teď je pro mě důležité, že jsem se tady dostal do práce a můžu platit aspoň dluhy, taky to rychleji utíká na cele. Co bude, až vylezu, nad tím moc nepřemýšlím, mám totiž strach, abych se toho vůbec dožil (P7).* Plány odsouzených jsou ve většině případů reálné, ale některé představy jsou dost mimo realitu. Participant (P2) uvedl, *až vylezu tak půjdu až na konec světa. Hlavně chci pryč z ČR, tady mě nic dobrého nepotkalo. Mám sice děti, ale už budou dospělí a nebudou mě potřebovat. Chci začít nový život, někde úplně jinde.* Tyto představy o vycestování do jiné země se objevují u odsouzených dost často. Otázkou je, kde by vzali na takovou cestu finance, jak by se dorozuměli a jakým způsobem by si nový život představovali tam.

Zhodnocení DC 4

Poslední dílčí cíl jsem věnovala tomu, zda jsou odsouzení v kontaktu s příbuznými nebo přáteli. Chtěla jsem zjistit, zda si odsouzení s někým píšou dopisy, nebo zda jim na návštěvy, které mohou využívat každý měsíc, jezdí jejich rodinní příslušníci. Z odpovědí odsouzených se nedá obecně říci, zda má více pachatelů ve vězení kontakt s rodinnými příslušníky nebo ne. Odpovědi participantů se dost lišily a nedá se konstatovat nějaký obecný závěr. Participant se zmiňovali, že to, jestli mají někoho, s kým jsou v kontaktu, ovlivnila i minulost a to především to, zda už někdy za trestné činy byli odsouzeni. Důležitý kontakt s rodinnými příslušníky je hlavně před koncem trestu, a to proto, že následná resocializace je pro odsouzeného o dost jednodušší. Dále mě v tomto dílčím cíli zajímalo, zda mají odsouzení zajištěné bydlení po VTOS.

Většina odsouzených odpověděla, že je to pro ně moc brzo na řešení. Je důležité uvést, že jen jeden odsouzený z oslovených participantů má blížící se konec trestu. Většina participantů má před sebou ještě několik let VTOS. Obecně se dá říci, že odsouzení, kteří mají blížící se trest, začínají řešit tento problém přibližně rok nebo i méně před koncem trestu. V případě, že tito odsouzení nemají nikoho mimo VTOS, kdo by jim pomohl v problematice bydlení, obrazejí se na sociální pracovníci. Někteří odsouzení toto uvedli i do odpovědi týkající se toho, jak budou tuto problematiku řešit v době před koncem VTOS. Participantů uvedli, že se obrátí na sociálního kurátora, který má aktuální informace z oblasti, kam se budou po VTOS vracet. Všichni participantů věděli, že v problematice bydlení před koncem trestu se mohou obrátit na sociálního pracovníka. Poslední otázku jsem odsouzeným pokládala s cílem, aby se zamysleli nad plány pro další život po VTOS. Stejně jako v předchozích odpovědích se objevovali odpovědi typu, že mají dlouhý konec trestu, ale i tak mají své plány. Nedá se obecně říci, zda mají participantů podobné plány, ale dá se konstatovat, že ani jeden participant mi neodpověděl, že by se chtěl vrátit k trestné činnosti. Většina odsouzených odpověděla, že chce začít nový život a založit rodinu.

DISKUZE

V diskuzi mé diplomové práce se pokusím porovnat některé skutečnosti, které se objevily ve výzkumné části s tím, co jsem uvedla v teoretické části. Nejprve bych chtěla zmínit skutečnost, kterou jsem uvedla dle Voňkové a Chalupové (1992) „*ani zatčený či uvězněný pachatel nepřestává být člověkem a členem občanské společnosti, který z důvodů své sociální izolace trpí, a to bez ohledu na skutečnost, že sám dříve jinému člověku způsobil větší či menší újmu*“ (1992, s. 9). Toto je zřejmé z celé výzkumné části. Odsouzení se několikrát během odpovědí zmínili, že kdyby byli mimo VTOS, byli by schopni si většinu problémů vyřešit sami a stejně tak se i zmínili, že s nimi sociální pracovník jedná individuálně a lidsky i přesto, že někteří odsouzení jsou ve VTOS za velmi závažné trestné činy. V další části teoretické části se věnuji typologii osobnosti pachatele, kde se zmiňuji, že každý odsouzený je rozdílnou individuální osobností. To se znovu potvrzuje ve výzkumné části a to hlavně v odpovědích týkajících se plánů pro další život, který má právě každý odsouzený jiný.

Tato skutečnost, že je každý odsouzený jiný, se potvrdil i v přístupu, jak odsouzení odpovídali. Jak jsem uvedla v úvodu metodické části, tak někteří odsouzení odpovídali velmi stručně a díky tomu jsem nemohla data do výzkumu použít. Věřím tomu, že tito odsouzení by mluvili více, kdybych nebyla zaměstnanec Vězeňské služby. Toto zmiňuji právě proto, že každý z oslovených odsouzených měl informace o tom, že se jedná o anonymní výzkum, ale někteří i přesto odpovídali velmi krátce a dle mého názoru je to právě kvůli tomu, že stejně jako lidé mimo VTOS, tak i všichni odsouzení, jsou každý individuální osobností s vlastními názory. V kapitole zacházení s odsouzenými „*právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče a právo na udržování nebo případné rozšiřování sociálních vztahů*“ (Sochůrek, 2007, s. 41).

O udržování sociálních vztahů se snaží společně s odsouzeným právě sociální pracovník, který se snaží pomáhat odsouzeným ve VTOS s problematikou navázání nebo udržení kontaktu s rodinou. Dle odpovědí participantů se potvrzuje, že je to jedno z témat, které je velmi využíváno. Participantů uváděli, že sociální pracovník může pomoci navázat kontakt s nezletilým dítětem nebo zprostředkovává kontakt se sociálními kurátory, kteří dále zajišťují sociální šetření. Dále se také potvrzuje, že odsouzení jsou si vědomi toho, v jakých dalších oblastech může sociální pracovník pomoci. Krátce tuto skutečnost uvádím již v kapitole 3.2, ale dále pak podrobněji v kapitole 4.4, která je věnována kompetencemi sociálního pracovníka ve vězeňství. V této kapitole cituji dle Václavkové (2010, s. 10) že,

je sociální práce chápána „jako umění jednat s lidmi a vést je“, tato skutečnost se potvrzuje v odpovědích odsouzených, kteří se několikrát zmiňují, že sociální pracovník je vede k tomu, aby věděli, jak dál řešit své problémy a zároveň s odsouzenými jednají jako s lidmi a snaží se vcítit do pocitů odsouzeného.

Z praxe můžu říci, že práce s odsouzenými není vždy jednoduchá. Jak jsem již zmínila, každý odsouzený je jiný a díky tomu se k nim musí přistupovat individuálně. Problém je, že systém vězeňství plně individuální přístup nepovoluje. Nevím, jak je tomu ve věznicích s méně závažnými činy, ale u trestanců se zvýšené ostrahy je na prvním místě dodržování řádu a hlavně bezpečnosti zaměstnanců. U pohovorů s odsouzenými jsou přítomni příslušníci a v některých případech je patrné, že odsouzení by mezi čtyřma očima řekli daleko více informací. Také vidím jako problém, že odsouzení dost často o pomoc sociálního pracovníka nežádají. Je to pod jejich úroveň a mezi ostatními odsouzenými chtějí ukázat, že si umí své problémy řešit sami. Jak je zmíněno ve výzkumné části, odsouzení si sami požádají sociálního pracovníka o pomoc a to prostřednictvím žádanky, pokud to takto neudělá, sociální pracovník nemá jinou možnost, jak zjistit, že odsouzený řeší nějaký problém ze sociální oblasti. Někdy se stává, že odsouzení žádají pomoc až pozdě, kdy už napáchali nějaké další nevhodné kroky. Jak jsem již zmínila, práce s odsouzenými není jednoduchá a to hlavně v oblasti psychiky. Na základě toho, musím zmínit, že ve vězeňském prostředí není supervize. Toto vidím jako veliký problém, který zatím není řešen.

Sociální pracovníci, ale i další zaměstnanci Vězeňské služby by měli mít možnost řešit dilemata a těžká témata skrze supervizi. Já jsem dříve pracovala v neziskové organizaci, kde supervize byla každý měsíc a zažila jsem to, jaké to je, pracovní problémy řešit na supervizi. Bohužel se setkávám s názory od pracovníků vězeňské služby, že to není potřeba. Já jsem toho názoru, že takto tito lidé mluví jen proto, že kvalitní supervizi nezažili. Jsem přesvědčená o tom, že by ve vězeňském prostředí byla supervize prospěšná a leckdy by možná vyřešila různá nedopatření. Dle mého názoru by měla mít každá pomáhající profese možnost supervize.

Dalším problémem, se kterým se v práci setkávám, je právě to, že se odsouzení nudí. Nechodí do práce, ve zvýšené ostraze mají nárok na jednu hodinu denní vycházky, jinak jsou převážně na celách. Když se toto stane na několik let někdy i desítek let denní náplní, dost špatně se poté pracuje na resocializaci a na opakovaném naučení se pracovních návyků a každodenních činností. Naštěstí je v každé věznici tzv. výstupní oddělení, které se tomuto více věnuje. Dle mého názoru by měli být všichni odsouzení zaměstnaní, bez

toho aniž by si mohli vybrat, zda chtějí nebo ne. Když mluvím se staršími odsouzenými, kteří zažili ještě minulý režim a pamatují to, že musel pracovat každý, chválí si to. Sami uznávají, že měli práci, díky tomu si mohli zaplatit dluhy a ještě si našetřit nějaké peníze pro další život. Navíc byli unavení a neměli energii na to, aby porušovali vnitřní řád. Co se týče mé práce, byla jsem překvapená, jak byla většina odsouzených nadšená z toho, že mi mohou pomoci v sepsání diplomové práce. Opravdu si myslím, že kdyby byla možnost se těmito lidem více věnovat a to třeba i po stránce terapeutické, leckdy by si uvědomili, co prováděli a za co jsou ve výkonu trestu odnětí svobody. Na druhou stranu si vždy pokládám i otázku, zda se někdo dlouhodobě, a to i několik desítek let po samotném činu, který odsouzení spáchali, věnuje obětem. V některých situacích si říkám, zda o odsouzené není postaráno až moc a zda by se právě ta energie neměla směřovat k obětem nebo jiným cílovým skupinám. Tyto témata mě napadají hlavně v případě, když si někteří odsouzení mají tendenci stěžovat na maličkosti. Toto jsou témata, která bych právě já potřebovala řešit se supervizorem a myslím si, že takové otázky si jednou za čas položí každý zaměstnanec Vězeňské služby. Odsouzení by si měli především uvědomit, že ve vězení nejsou za odměnu, ale za trest.

ZÁVĚR

V mé práci jsou stručně představeny základní pojmy z penologie, dále pachatelé trestných činů, organizace Vězeňské služby a v neposlední řadě je celá kapitola věnována sociální práci ve vězeňství. Je zde stručně zmíněna historie a vývoj sociální práce ve vězeňství. Dále jsem se zabývala principy a mezemi sociální práce, dále také kompetencemi sociálních pracovníků ve vězeňství. Tato část se dále věnovala nástupnímu a výstupnímu oddílu a specifikem sociální práce ve Věznici Valdice.

Hlavní cíl práce bylo „zjistit, jak je vnímána sociální práce ve vězeňství, v čem spočívá a zároveň, jak sociální práci využívají odsouzení ve Věznici Valdice“. Myslím si, že se mi povedlo naplnit tento cíl. Podařilo se mi zjistit, jak je vnímána sociální práce mezi odsouzenými a zároveň jsem jak v teoretické části, tak ale i v odpovědích participantů uvedla, v čem spočívá sociální práce ve vězeňství. Kloním se k názoru, že se mi úplně nepodařilo zjistit, jak odsouzení využívají práci sociálního pracovníka ve Věznici Valdice a to hlavně proto, že jsem vedla rozhovory s participanty, kteří byli dopředu obeznámeni s tím, čeho se bude výzkum týkat. Dle mého názoru se nedá obecně říci, zda odsouzení využívají nebo ne a to proto, že jsem vedla rozhovory pouze s osmi participanty. Výběr participantů byl záměrný a odsouzení, které jsem oslovila, jsem znala z dřívější spolupráce, je dost možné, že jiní odsouzení by odpověděli jinak. Výzkumná strategie se osvědčila v tom, že rozhovory přímo s odsouzenými byly pro naplnění cílů naprosto ideální. Jsem ráda, že jsem zvolila i výzkumnou techniku polostrukturované interview, protože jsem se mohla doptávat vysvětlujícími otázkami, pokud jsem odpovědi respondenta nerozuměla nebo jsem ji jen špatně pochopila. Jako stěžejní výstup z výzkumné části je pro další praxi to, že odsouzení sociálního pracovníka ve vězeňství vnímají velmi dobře a je pro ně stejně jako mimo VTOS velmi důležitý. Co se týče přenosu do praxe si myslím, že tento text by mohl pomoci sociálním pracovníkům ve vězeňství, ale i veřejnosti a to v tom, že se dozví, jak se s odsouzenými pracuje v době výkonu trestu odnětí svobody.

CITOVANÁ LITERATURA

- Adler, F., Mueller, G. O., & Laufer, W. S. (1991). *Criminology*. New York: Mc Graw-Hill.
- Bajcura, L. (1999). *Práva vězně*. Praha: Grada.
- Biedermanová, E., & Petras, M. (2011). *Možnosti a problémy resocializace vězňů a účinnost programu zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Černíková, V. (2016). *Postpenitenciární péče*. Hodonín: Evropský ústav práva a soudního inženýrství.
- Černíková, V., & kol. (2008). *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.
- Černíková, V., & Makariusová, V. (1997). *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, spol. s.r.o. Most.
- Černíková, V., & Sedláček, V. (2002). *Základy penologie pro policisty*. Praha : Policejní akademie České republiky.
- Čírtková, L., & Červinka, F. (1994). *Forenzní psychologie*. Praha: Support.
- Davidová, I., Gojová, A., & Gojová, V. a. (2010). *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Hála, J. (1999). *Teorie a praxe vězeňství II*. České Budějovice: ZSF JČU.
- Hála, J. (2005). *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií o.p.s. České Budějovice.
- Charvátová, D. (1985). *Metody sociální práce 3.vyd.* Praha: SPN.
- Jiřelová, E. (2013). *bakalářská práce. Práce sociální pracovnice ve vězeňských zařízeních v ČR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, husitská teologická fakulta.
- Jiříčka, V., Petras, M., Hůrka, J., & Drahy, F. (2013). *Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO,10*. *Soudce*, 5-10.
- John, R. (2007). *Věznice Valdice v proměnách času*. Praha: Vězeňská služba České republiky, Tiskárna VS Praha Pankrác.
- Justová, M. (2009). *Zem, ktorá nemá svoje nebo: Sociálna práca s trestanými*. Bratislava: SOFA.
- Jůzl, M. (2004). *Penologie a penitenciární pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií.
- Jůzl, M. (2012). *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno.

- Klykorková, M. (2008). diplomová práce. *Možnosti a limity sociální práce ve vězeňství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra sociální práce.
- Kramer, M. (09. 11 2018). *Ze života IZS*. Načteno z [www.jaktonevidimja.cz](http://www.jaktonevidimja.cz:https://www.jaktonevidimja.cz/l/prace-za-mrizemi-psychicky-i-fyzicky-narocna-a-hlavne-nedocenena/):
<https://www.jaktonevidimja.cz/l/prace-za-mrizemi-psychicky-i-fyzicky-narocna-a-hlavne-nedocenena/>
- Kýr, A. (2005). Vývoj situace ve vězeňství. *Historická penologie* , 20 - 23.
- Laxus - Centrum poradenských služeb pro obviněné a odsouzené. (2019). Načteno z [www.laxus.cz](http://www.laxus.cz:https://www.laxus.cz/centra/centrum-poradenskych-sluzeb-pro-obvinene-a-odsouzene/):
<https://www.laxus.cz/centra/centrum-poradenskych-sluzeb-pro-obvinene-a-odsouzene/>
- Mach, J. (2018). *Vnitřní řád pro odsouzené vězňice Valdice*. Načteno z [www.vscr.cz](http://www.vscr.cz:https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/vykon-vezenstvi/vnitri-rad/):
<https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/vykon-vezenstvi/vnitri-rad/>
- Mařádek, V. (2005). *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, pedagogická fakulta.
- Matoušek, O. (2008). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek, O., & kol. (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek, O., & kol. (2007). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Mühlpachr, P. (2004). *Sociální a postpenitenciární péče*. Brno: Institut mezioborových studií.
- Mühlpachr, P. (2004). *Sociální práce*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Narižení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě. (2010). Načteno z [www.zakonyprolidi.cz](http://www.zakonyprolidi.cz:https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-222):
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-222>
- NGŘ 14/2017 Dohoda o vzájemné spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a Centrem sociálních služeb Praha. (2017).
- NGŘ 2/2018 Smlouva o spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a RUBIKON Centrem, z. s. (2018).
- NGŘ 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence. (2016).
- NGŘ 58/2017 Dohoda o vzájemné spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a Probační a mediační službou. (2017).
- Novotný, O. a. (1997). *Trestní právo hmotné. I. obecná část*. Praha: Codex.
- Popelka, J. (2011). *Penologie*. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci.

- Raszková, T., & Hoferková, S. (2013). *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Sochůrek, J. (2007). *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- Sochůrek, J., Sluková, K., & kol. (2013). *Úvod do viktimologie pro pomáhající profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- Uhlík, J. (2006). *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky.
- Úplné znění 1006: Trestní předpisy*. (2014). Ostrava - Hrabůvka: Nakladatelství Sagit, a.s.
- Václavková, E. (2010). bakalářská práce. *Úloha sociálního pracovníka v penitenciární praxi*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno.
- Vágnerová, M. (2008). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Vězeňská služba České republiky*. (2019). Načteno z www.vscr.cz: <https://www.vscr.cz/>
- Voňková, J., & Chalupová, J. (1992). *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges.
- Vyhláška č. 109/1994 Sb., řád výkonu vazby*. (1994). Načteno z www.zakonyprolidi.cz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-109>
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody*. (1999). Načteno z www.zakonyprolidi.cz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>
- Záhorská, J. (2007). *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*. (2006). Načteno z www.zakonyprolidi.cz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (starý)*. (1961). Načteno z www.zakonyprolidi.cz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní*. (1992). Načteno z www.zakonyprolidi.cz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>

BIBLIOGRACICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora/ky: **Bc. Simona Cimbálová**

Studijní program: **Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii (NMgr.)**

Název práce: **Sociální práce s pachateli trestných činů ve Věznici Valdice**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. David Urban, PhD.**

Rok dokončení práce: **2019**

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 4 257 znaků (bez mezer)

Ostatní text: 137 586 znaků (bez mezer)

Celkový počet znaků: 141 843 znaků (bez mezer)

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF: DP_Cimbalova Simona_Socialni práce s pachateli trestných činů ve Věznici Valdice

Text práce ve formátu DOC nebo DOCu:

Další soubory:

**Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Bc. Simona Cimbálová

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Sociální práce s pachateli trestných činů ve Věznici Valdice

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 78

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 51

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	X			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	X			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	X			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		X		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		X		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		X		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		X		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		X		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

	X			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	X			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	X			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		X		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	X			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neuspěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

		X		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

		X		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Co Vás na zjištěných výsledcích překvapilo – pozitivně/negativně?
Je něco, co byste v současné době (s ohledem na dosažené poznání) při sběru dat udělala jinak?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Předloženou práci hodnotím pozitivně – především volbu tématu a cílovou skupinu pro sběr dat, neboť ta není pro každého tazatele snadno dostupná.

Prezentovaný text v teoretické části práce je přiléhavý k tématu, kladně hodnotím i krátké úvody do jednotlivých kapitol, ve kterých je jasně a srozumitelně popsán důvod zařazení následujícího textu do této práce – tím si autorka vymezuje vnitřní linii textu, která je pak lépe srozumitelná i dalším čtenářům.

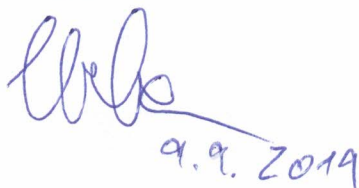
V praktické části práce autorka prezentuje výsledky z vlastního výzkumného šetření. Nejprve formuluje cíl výzkumu a dílčí cíle + tazatelské otázky k jednotlivým dílčím cílům – to celkem přehledně prezentuje v tabulce č. 1 na str. 47 – 48. Celkový popis metodiky vlastního výzkumného šetření + vyhodnocení výsledků je velmi podrobně a přehledně prezentován, kladně hodnotím i zhodnocení každého dílčího cíle, které autorka prezentuje na závěr každé popisované oblasti (např. str. 60 až 61) – zde jsou zjištěné informace přehledně sumarizovány.

Pro ještě větší přehlednost bych však případně uvítal, kdyby byly informace v některých dílčích cílech (kde to charakter a množství prezentovaných informací dovolují) při jejich prezentování ještě kategorizovány – např. u DC 2.3 (str. 63 – 64) by bylo možné prezentovaný text rozdělit např. ještě do oblastí, dle přístupu odsouzených k sociálnímu pracovníkovi. Souhrnně jsou pak zjištěné informace sumarizovány v kapitole Diskuze, kde jsou výsledky i vzájemně diskutovány. Případně bych doporučil rozšířit tuto kapitolu o diskusi zjištěných informací s dostupnou odbornou literaturou.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: 1-2

Datum, podpis:

9.9.2019

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Bc. CIMBÁLOVÁ Simona
Obor studia: sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
Název práce: **Sociální práce s pachateli trestných činů ve věznici Valdice**
Oponentka: PhDr. Kateřina Šámalová, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 79

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: nevedeno

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		2		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

		2		
--	--	---	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

			3	
--	--	--	---	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Jakou podobu by mohla mít výzkumná studie v případě, že by její design byl kvantitativní?
2. Jakým způsobem mohly být výsledky výzkumu ovlivněny autorčiným záměrným výběrem respondentů?
3. Jakým způsobem byla sebraná data analyzována?
4. K jakým účelům lze získané výsledky využít?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Hlavním předmětem předložené diplomové práce je sociální práce ve vězeňství, konkrétně ve věznici Valdice. Neotřelé podání tématu je dáno optikou, kterou na sociální práci nechá autorka práce nahlížet své klienty – odsouzené k trestu odnětí svobody. Zvolené zaměření tak vnímám jako bytostně spjaté se studovaným oborem.

Diplomová práce je tradičně dělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část je vystavěna na čtyřech hlavních kapitolách, ve kterých se autorka z různých aspektů snaží přiblížit hlavnímu předmětu své práce. Seznamuje tak čtenáře s tématy, které by v této části práce očekával. Vede je také však slepými uličkami. Příkladem jedné z nich je kapitola věnovaná pachatelům trestných činů, která se jeví jako méně podstatná pro účely takto zaměřené práce a která navíc obsahuje podkapitulu „zacházení s odsouzenými“, což chápu jako téma poněkud odlišné od „pachatelů trestných činů“. Jako stěžejní hlavní kapitolu vnímám pak kapitolu č. 4, ve které se diplomantka věnuje vlastní sociální práci ve vězeňství. Přestože je tato kapitola obsažná, postrádám v ní precizní a explicitní vymezení cílů sociální práce v daném prostředí, stejně jako vymezení východisek práce s odsouzenými a vymezení metod sociální práce, kterých sociální pracovník ve své činnosti využívá. Autorka využívá spíše odborný věcný jazyk s občasnými gramatickými chybami a překlepy. Vychází z odborné literatury a zdrojů, které by v některých případech zasluhovaly vyšší recentnost.

Výzkumnou část uvozuje studentka dvěma názvy „metodická část“ a „výzkumná část“. Nicméně tuto část práce tvoří šetření, pro které studentka zvolila kvalitativní design. Cíle, které si diplomantka pro účely této části práce formulovala, jsou velice ambiciózní. Předmětem jejího zájmu je perspektiva klientů na poskytovanou sociální práci ve věznici Valdice. Blíže se zaměřuje na informovanost vězňů o možnostech a způsobech využívání sociální práce, vnímání sociálního pracovníka očima klienta, navazování vzájemného vztahu a dále na specifická, konkrétní, věcná témata, která bývají nejčastěji předmětem řešení. Je evidentní, že diplomantka vynaložila veliké úsilí při kategorizaci jednotlivých hlavních a dílčích cílů šetření, stejně tak formulaci otázek, které svým respondentům kladla. I přes tuto snahu však některé logické vazby mezi těmito subkategoriemi chybí a kategorie se mezi sebou zvláště mísí. Některé (např. č. 1, 4, 5, 7, 8, 12 a 13) z pokládaných otázek jsou navíc uzavřené, což není pro účely rozhovoru vhodné, v tab. na s. 47/78 dále chybí ot. č. 10. Dále na s. 49 diplomantka zdůvodňuje volbu výzkumné strategie. Domnívám se, že v pozici výzkumníka není

přípustné, aby volba té či oné metody byla argumentována tím, že s ní má již diplomantka zkušenost a že se jí osvědčila.

Data k zodpovězení výzkumných otázek byla získána z polostrukturovaných rozhovorů, které diplomantka vedla s osmi participanty, které předem znala, jelikož s nimi po nějaký čas spolupracovala. Nevýhodou realizovaného sběru dat byla nemožnost autenticky zaznamenávat rozhovory na nahrávací zařízení. Tím mohlo dojít k podstatnému zkreslení obsahu řečeného. Autorka práce dále neuvádí, jakým způsobem sebraná data analyzovala. Při jejich vyhodnocování postupovala podle předem formulovaných hlavních a dílčích výzkumných cílů.

Autorčin jazykový styl je čtivý nicméně v řadě případů příliš sdělný co do upřímné nereflektované prezentace vlastních vjemů, zkušeností a postojů (ve stylu „co na srdci, to na jazyku“). To bohužel ke kvalitní výzkumné práci nepatří a může poškozovat dojem z dosažených výsledků tvůrčí práce.

Na závěr výzkumné části práce autorka zařadila diskusi zjištěných poznatků s aktuálním stavem vědění a praxe. Předložená diplomová práce splňuje veškeré nároky kladené na tento typ kvalifikační práce a jednoznačně ji **doporučuji k obhajobě**.

Doporučení k obhajobě: **doporučuji**

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 25. 8. 2019

PhDr. Kateřina Šámalová, Ph.D.